

En nationell strategi för att stärka brandskyddet ge- nom stöd till enskilda

Redovisning av uppdrag
(Fö2009/2196/SSK, 2009-11-05)

MSB Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress
651 81 Karlstad

Besöksadress:
Stockholm: Kungsgatan 53
Karlstad: Norra Klaragatan 18
Sandö: Sandövägen 7
Revinge: Revingeby

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org nr.
202100-5984

Förord

För att människor inte ska skadas eller omkomma genom brand har kunskaper och beteende hos den enskilde stor betydelse. Den enskildes förmåga är dels beroende av kunskaper om att förebygga brand, dels att agera rätt om något ändå händer samt av stöd genom olika tekniska lösningar och av samhället i den mån den enskilde är handlingsbegränsad.

År 2009 omkom 121 personer i bränder. I slutet av sommaren och under hösten år 2009 omkom 15 personer vid tre olika bostadsbränder. Dessa tre bränder är exempel på den problematik som redovisas i denna rapport, även om händelserna i sig är relativt sällan förekommande. Vid den första av bränderna försökte de som omkom att utrymma i ett rökfyllt trapphus, när de egentligen skulle ha stannat kvar i lägenheten där de hade varit säkra. Vid den andra branden saknades fungerande brandvarnare och familjen omkom av brandröken. Vid den tredje branden var de som omkom begränsade i sin handlingsförmåga. De hade varken förmåga att själva utrymma eller tillgång till hjälp att utrymma.

Den 5 november 2009 uppdrog regeringen åt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) att i samverkan med berörda myndigheter och organisationer, ta fram en nationell strategi för hur brandskyddet kan stärkas genom stöd till enskilda. Inom ramen för arbetet har en vision för brandskyddsområdet formulerats:

Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt till följd av brand.

Den nationella strategin för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda redovisas i denna rapport. Myndigheten kommer att arbeta med de insatser som redovisas i rapporten.

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning.....	5
2	Inledning.....	7
3	Nationell skadebild.....	9
3.1	Bostadsbränder.....	9
3.2	Döda och skadade vid bränder.....	10
3.3	Tendenser.....	11
4	Vad görs nationellt – några exempel.....	13
4.1	Räddningstjänsten Syd.....	13
4.1.1	Erfarenheter och utvärdering.....	14
4.2	Storstockholms brandförsvaret.....	14
4.2.1	Erfarenheter och utvärdering.....	14
4.3	Räddningstjänsten Karlstadsregionen.....	15
4.3.1	Erfarenheter och utvärdering.....	15
4.4	Örebro kommun.....	16
4.4.1	Erfarenheter och utvärdering.....	16
4.5	Hedemora kommun.....	16
4.5.1	Erfarenheter och utvärdering.....	17
5	Vad görs internationellt – några exempel.....	18
5.1	Englands kampanj “Fire kills – you can prevent it”.....	18
5.1.1	Bakgrund.....	18
5.1.2	Beskrivning av kampanjen.....	18
5.1.3	Erfarenheter och utvärdering.....	19
5.2	Fire and Rescue service Merseyside.....	20
5.2.1	Home Fire Safety Checks – hembesök.....	21
5.3	Brandvarnarkampanjer i USA.....	21
5.3.1	Uppsökande verksamhet i Oklahoma City.....	21
5.3.2	Jämförelse av tre amerikanska brandvarnarkampanjer.....	22
5.4	Danmark.....	22
5.5	Norge.....	23
5.6	Finland.....	23
6	Vision och mål.....	24
6.1	Vision.....	24
6.2	Mål.....	24
7	Nationell strategi.....	26
7.1	Kunskap och kommunikation.....	26
7.1.1	Nationell informationsinsats.....	27
7.1.2	Riktade kommunikationsinsatser.....	28
7.1.3	Kommunikationskanaler och informationsmaterial.....	29
7.1.4	Samla och dela kunskap och erfarenheter.....	29
7.1.5	Ta tillvara mediernas intresse för att föra ut viktiga budskap.....	30
7.1.6	Brandskyddskunskap i för-, grund- och gymnasieskolan.....	30
7.1.7	Brandskyddskunskap för nyanlända invandrare.....	31
7.1.8	Brandskyddskunskap för särskilda yrkesgrupper.....	31

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

7.2	Tekniska lösningar.....	31
7.2.1	Brandvarnare.....	32
7.2.2	Släckutrustning i bostäder.....	33
7.2.3	Självslocknande cigaretter.....	33
7.2.4	Utveckling av tekniska brandskyddslösningar.....	34
7.2.5	Sprinkler i särskilda boenden för äldre.....	34
7.2.6	Brandskydd i andra boendeformer för äldre.....	34
7.2.7	Lös inredning.....	35
7.3	Lokal samverkan.....	36
7.3.1	Identifiering av individer med särskilda behov.....	36
7.3.2	Fastighetsägarens roll.....	37
7.3.3	Eldstadsrelaterade bränder.....	37
7.4	Utvärdering och forskning till stöd för den nationella strategin.....	38
7.4.1	Utvärdering.....	38
7.4.2	Ökad kunskap och forskning inom brandområdet.....	39
8	Uppdragsersättning till ideella organisationer.....	41
8.1	Bakgrund.....	41
8.2	Kan uppdragsersättningarna användas på annat sätt?.....	42
9	Genomförande.....	44
9.1	Nationell samverkansgrupp.....	44
9.2	Kontinuerlig kommunikation.....	44
9.3	Utbildning för förändrat arbetssätt.....	45
9.4	Utbildningar och utbildningskoncept för grundskola, gymnasium, SFI med flera.....	45
9.5	Ökad forskning inom brandområdet.....	45
10	Referenser.....	46
	Bilaga 1: Förteckning över dem som deltagit vid mötena om den nationella strategin.....	48
	Bilaga 2: Nationella skadebilden, diagram och kommentarer.....	49
	Bostadsbränder.....	49
	Döda och skadade vid bränder.....	54

1 Sammanfattning

En vision och tydliga mål är förutsättningar för att lyckas i arbetet med att stärka brandskyddet. Därför innehåller rapporten en vision och ett antal mål som stöd för strategin. Den vision som formulerats för brandskyddsområdet är att "Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt till följd av brand".

I avsnittet "Nationell strategi" beskrivs insatser inom flera områden. Det första - "Kunskap och kommunikation" - handlar om lättillgänglig och samordnad information för olika målgrupper, exempelvis genom en nationell informationsinsats. Behovet av riktade kommunikationsinsatser mot grupper och individer med särskilda behov tas också upp. Grundläggande brandskyddskunskaper bör vara ett naturligt inslag i skola och yrkesutbildningar, liksom det bör ingå i introduktionsprogram och utbildningar för nyanlända invandrare.

Under området "Tekniska lösningar" belyses brandskydd i form av teknik och s.k. förlåtande system som tillåter individen att göra fel utan att skadas eller omkomma. Arbetet med att öka förekomsten av fungerande brandvarnare och även släckutrustning i bostäder behöver fortsätta. Andra typer av tekniska brandskyddslösningar behöver synliggöras och kunskap om dessa behöver spridas till olika målgrupper. Brandskyddet i olika typer av äldreboenden behöver också stärkas.

För att nå effekt med brandskyddsarbetet behövs samverkan på lokal nivå, exempelvis för att identifiera grupper och individer i behov av särskilt riktade kommunikationsinsatser eller brandskyddsåtgärder. Det kan också behövas ett ökat samarbete med exempelvis fastighetsägare för att informera och stödja dessa i deras brandskyddsarbete. Slutligen bör åtgärder vidtas för att minska antalet eldstadsrelaterade bränder.

Strategiarbetet behöver stödjas med en målmedveten satsning på utvärdering och forskning. En särskild forskningssatsning med inriktning mot bränder i bostadsmiljö är planerad att starta under 2011 under förutsättning att finansiering från berörda intressenter kan skapas.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap anser att det som grund för bedömning av hur uppdragsersättningarna, dvs. stödet till ideella organisationer som genomför utbildning i syfte att öka allmänhetens kunskaper för att förebygga och hantera olyckor som inträffar, bör användas i framtiden krävs en ingående analys och dialog mellan företrädare för staten och för de ideella organisationerna. Myndigheten avser att under 2011 utarbeta en ny inriktning för den kommande 3-årsperioden avseende uppdragsersättningarna.

För att samordna, långsiktigt förvalta och vid behov utveckla den nationella strategin kommer MSB att ta initiativ till att en nationell samverkansgrupp bildas. I samverkansgruppen bör olika aktörer ingå, såväl statliga myndigheter

Datum
2010-09-28

Diarienum
2009-14343

som kommuner, bransch- och frivilligorganisationer som kan påverka och bidra till att stärka brandskyddet för den enskilde. Gruppen bör arbeta långsiktigt. För att bland annat ta fram och samordna en långsiktig nationell informationsinsats samt för att kunna stimulera riktade kommunikationsinsatser på lokal nivå finns behov av resurser. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap avser att återkomma med ett förslag till åtgärder och behov av resurser för insatserna i kommande budgetunderlag.

2 Inledning

I propositionen till lagen (2003:778) om skydd mot olyckor, prop. 2002/03:119 Reformerad räddningstjänstlagstiftning, redovisas inledningsvis de politiska utgångspunkter som legat till grund för reformen. Regeringen utgår från den skadebild som bränder orsakar varje år och konstaterar bl.a. att cirka 100 personer omkommer, de flesta i bostaden, och att 25 000 räddningsinsatser genomförs till följd av bränder. Enligt regeringen är detta inte acceptabelt, det måste bli färre som dör, färre som skadas och mindre som förstörs. Avsikten med lagen om skydd mot olyckor (LSO) är att skapa förutsättningar för samhället att på ett bättre sätt än tidigare kunna förebygga och hantera olyckor och bränder.

LSO innehåller målstyrning och i lagens inledande paragraf anges det nationella målet *att i hela landet bereda människors liv och hälsa samt egendom och miljö ett med hänsyn till de lokala förhållandena tillfredställande och likvärdigt skydd mot olyckor.*

Det nationella målet ska sedan kommunerna utifrån sina lokala förutsättningar bryta ned till lokalt anpassade mål och ange dessa i handlingsprogram. Detta system ska leda till ett effektivare arbete mot olyckor och bränder där resurserna utnyttjas bättre.

I departementsskrivelsen Reformen skydd mot olyckor - en uppföljning med förslag till utveckling (DS 2009:47), konstaterades att arbetet med reformen skydd mot olyckor har gått i enlighet med intentionerna, men att utvecklingen har gått trögt. Lagstiftningen stöder och driver på arbetet, men det återstår mycket arbete innan intentionerna fullt ut har uppnåtts. Tillämpningen behöver utvecklas, det gäller inte minst den kommunala styrningen av säkerhetsarbetet med mål, handlingsprogram, samverkan, genomförande, uppföljning och förbättring.

Regeringen uppdrog¹ den 5 november 2009 åt MSB att, i samverkan med berörda myndigheter och organisationer, ta fram en nationell strategi för hur brandskyddet kan stärkas genom stöd till enskilda. MSB ska bl.a. pröva och stödja lämpliga arbetsformer för en förbättrad kommunikation med grupper som kan ha särskilda behov av riktade informationsinsatser, i t.ex. områden med stor andel nyanlända invandrare eller till andra personer med begränsade kunskaper i svenska språket. Inom ramen för uppdraget ska fördelningen av befintliga självskyddsmedel (som disponeras av MSB) prövas.

Den nationella strategin fokuserar på bostadsmiljön, där flest människor omkommer och skadas till följd av brand. Strategin bör bidra till kommunernas

¹ Fö2009/2196/SSK Uppdrag att ta fram en nationell strategi för stärkandet av brandskyddet.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

arbete med att formulera mål för sin verksamhet. Det är i boendemiljön som flest bränder inträffar och flest människor omkommer vid brand. Olika kommunikationsstrategier måste användas för att nå fram till den enskilde med brandskyddsinformation, speciellt grupper som har särskilda behov. För att uppnå ett stärkt brandskydd för den enskilde behövs mer än bara förbättrad information. Även om man vet hur man ska bete sig så kan man vara handlingsbegränsad och inte ha möjlighet att utrymma eller släcka branden på egen hand. I strategin har MSB därför också belyst hur man tekniskt eller på annat sätt kan stärka brandskyddet för dessa grupper.

Under arbetet har referensgruppsmöten hållits där synpunkter har inhämtats från statliga myndigheter, kommunala förvaltningar och intresse- och branschorganisationer. Vidare har öppna möten hållits med kommuner och branschorganisationer i syfte att diskutera innehållet i strategin. En förteckning över dem som deltagit redovisas i bilaga 1.

3 Nationell skadebild

Sedan 1996 har MSB kontinuerligt samlat in data om den kommunala räddningstjänstens insatser. Den kommunala räddningstjänsten upprättar insatsrapporter som sammanställs av MSB.

Hos MSB finns vidare sedan 1999 en databas med information från alla bränder där minst en person omkommit. Uppgifter samlas in i varje enskilt fall om branden, byggnaden/platsen, omkomna personer samt omständigheterna kring dödsfallet. Insamlingen sker i samarbete med de kommunala räddningstjänsterna, Trafikverket, Rättsmedicinalverket, polisen och sjukvården.

Nedan redovisas kortfattat fakta och slutsatser från den nationella skadebilden avseende bostadsbränder samt döda och skadade vid bränder. Uppgifterna är hämtade från MSB:s databaser och avser perioderna 2005-2009 (bostadsbränder) eller 1999-2008 (dödsbränder). Med småhus i texterna nedan avses villa, kedje-/radhus och fritidshus. I bilaga 2 redovisas de uppgifter som nedanstående slutsatser bygger på i diagram med kommentarer.

3.1 Bostadsbränder

Fördelat på förekomsten av bostadsenheter så brinner det något oftare i småhus än i flerbostadshus. Värdena varierar dock för olika typer av kommuner. Det är också stor skillnad mellan glesbyggd och storstad. I glesbyggd är bränder i småhus mer än tre gånger så vanligt (diagram 1a-c, bilaga 2).

De vanligaste orsakerna, startföremålen och startutrymmena skiljer sig åt mellan småhus och flerbostadshus. För småhus är bränderna oftast relaterade till eldstäder och uppvärmningsanordningar och i flerbostadshus till köket och spisen (diagram 2a-b, bilaga 2).

Vid cirka 70 % av räddningsinsatser vid bostadsbränder är bränderna begränsade i sin omfattning. De är antingen släckta eller begränsade till startföremålet när räddningstjänsten anländer. Det finns en koppling mellan brandens utveckling och förekomsten av brandvarnare (diagram 3a-b, bilaga 2).

Bränder i bostäder inträffar oftare under tider då det är mer sannolikt att människor vistas i bostaden, dvs. kvällar och helger. Med andra ord finns en tydlig koppling mellan mänsklig aktivitet och bränders uppkomst. Ökade kunskaper om brandrisker hos enskilda kan ändra detta förhållande (diagram 4a-b, bilaga 2).

Bränder i flerfamiljshus är mer jämt fördelade över året än bränder i småhus. Bränder i småhus är mer frekventa under de kalla månaderna. Detta hänger ihop med att bränder i uppvärmningsanordningar är bland de vanligaste brandsakerna i småhus (diagram 5a-b, bilaga 2).

3.2 Döda och skadade vid bränder

Under perioden 1988-2008 har mellan 100-150 personer avlidit varje år till följd av bränder (diagram 6, bilaga 2). Under föregående år omkom 121 personer vid brand. Av uppgifter från den kommunala räddningstjänstens insatsrapporter framgår dessutom att 168 skadades svårt och 1 067 lindrigt till följd av bränder. Vid en granskning av statistiken mellan 1999-2007, som genomfördes 2010, har framkommit att antalet döda vid bränder varje år kan vara cirka 25 % högre än vad som tidigare redovisats.

En övervägande majoritet, cirka 90 %, av bränderna där människor omkommer inträffar i bostäder. Nästan lika många omkommer i flerbostadshus som i småhus, även om man räknar med fördelningen av antalet bränder i respektive boendemiljö. Den vanligaste kända dödsbrandorsaken är rökning, cirka 29 %. Andra vanliga orsaker är att branden är anlagd 7 %, eller att man har glömt stänga av spisen 7 %. Antalet bränder där orsaken är okänd är högt, 34 %, och har ökat de senaste åren. De vanligaste bekräftade startföremålen är sängar eller stoppade möbler. Andelen bränder där startföremålet är okänt är hög (diagram 7a-e, bilaga 2).

Vid en majoritet, cirka 58 %, av bränder där människor har omkommit fanns inte en fungerande brandvarnare. Andelen bränder där det funnits en brandvarnare är cirka 29 %, vid resterande bränder saknas uppgift om brandvarnare (diagram 8, bilaga 2).

Personer i åldersgruppen 80 år eller mera är kraftigt överrepresenterade i dödsbränder. Risken för denna grupp är 4,5 gånger högre i jämförelse med åldersgruppen 50-64. Åldersgruppen 65-79 har 1,5 gånger högre risk jämfört med gruppen 50-64 (diagram 9a-b, bilaga 2).

Av dem som omkom vid bränder var två tredjedelar ensamstående, vilket är väsentligt mer än i befolkningen som helhet. Av dem som omkommit vid bränder hade 40 % druckit alkohol före olyckan. I åldersgruppen 20-64 år hade över 70 % av männen och nästan 60 % av kvinnorna använt alkohol innan olyckan (diagram 10a-b, bilaga 2).

Uppgifter rapporterade från den kommunala räddningstjänsten avseende skadade är osäkra. Räddningsledaren har svårt att på plats ge annat än sin bedömning av hur allvarligt skadad en person är. Med den osäkerhet som finns går det ändå att utläsa att det är vanligare att det rapporteras svårt skadade vid bränder i flerbostadshus än i småhus (diagram 11a, bilaga 2). Detta blir än mer tydligt om man tar hänsyn till att det faktiskt är något fler bränder i småhus (diagram 11b, bilaga 2).

I Socialstyrelsens patientregister finns information om personer som har vårdats minst ett dygn på sjukhus till följd av exponering för rök och öppen eld. Antalet har varierat mellan 600 och 800 personer för åren 1996-2005 (diagram 11c, bilaga 2). Uppgifterna är inte helt jämförbara med de uppgifter som läm-

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

nats av räddningstjänsten men att så många fler, nästan en faktor 10, personer har vårdats på sjukhus indikerar att det kan finnas en underrapportering i räddningstjänstens uppgifter.

3.3 Tendenser

Under 2009 genomfördes 6 400 räddningsinsatser vid bränder i bostäder, vilket var en ökning med sju procent jämfört med 2008. Antalet insatser vid bostadsbränder har legat på en relativt konstant nivå under perioden 1996-2009 med i genomsnitt 6 000 årligen. Under 2009 ökade insatserna vid bränder i villa med 14 %. Även insatser i flerbostadshus ökade något.

År 2040 beräknas antalet invånare över 65 år ha ökat från dagens 1,6 miljoner till 2,5 miljoner. Den relativa ökningen är ännu högre bland personer över 85 år. Den politiska inriktningen är att äldre människor ska kunna bo kvar hemma och vid behov få individuellt anpassat stöd i form av vård, omsorg, hjälpmedel och anpassning av bostaden. Omstruktureringen av kommunens service och omsorg om äldre har bl.a. lett till att motsvarande 23 000 platser i särskilda boendeformer har försvunnit sedan år 2000. Under samma period har antalet äldre som bor i ordinärt boende med hemtjänst ökat med knappt 20 000.²

Om nuvarande utveckling fortsätter och inga särskilda åtgärder vidtas visar tendensen att antalet bostadsbränder förmodligen kommer att öka och att antalet döda i bostadsbränder kan öka med drygt en tredjedel till år 2050. Denna bedömning grundar sig på SCB:s befolkningsprognos avseende ökningen av antalet äldre och oförändrad risk för dödsbränder. Eftersom den demografiska prognosen visar på en ökning av andelen äldre i befolkningen finns en hög risk för att antalet olyckor hos äldre med allvarliga konsekvenser kommer att öka framöver.

En persons sociala och ekonomiska status, t.ex. civilstånd, utbildning, sysselsättning och inkomst, påverkar risken för att råka ut för skador. Det innebär en utmaning för det framtida förebyggande arbetet. Detta behöver, i större utsträckning, fokusera på socialt och ekonomiskt utsatta gruppers behov av trygghet och säkerhet. De olycksförebyggande åtgärderna ska koncentreras på de grupper och i de miljöer där de får störst effekt.³

Alkohol är en av de främsta livsstilsfaktorer som ökar risken för olika typer av olyckor. Även narkotikaanvändning ökar risken för att skadas i olyckor. Bakom siffrorna för omkomna i bränder, drunkningar, förgiftningar och vägtrafikolyckor finns alkohol med som en väsentligt bidragande orsak till olyckan.⁴ Det förebyggande säkerhetsarbetet hänger således nära samman med drogförebyggande arbete.

² Bo Bra hela livet, SOU 2008:113

³ Statistik och analys. Olyckor och kriser 2009/2010, s. 44

⁴ Statistik och analys. Olyckor och kriser 2009/2010, s. 42

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Det finns områden där det saknas kunskap om utlandsfödda personers risker att drabbas av olyckor och skador. Sambanden mellan olycksrisk och etnicitet är endast fragmentariskt belyst.⁵ Statistiken visar att människor med annan etnisk bakgrund än svensk inte löper högre risk att dö i brand.⁶ Däremot bor dessa människor, i större utsträckning, i områden där det brinner oftare.⁷ Även om kunskapen om sambandet mellan etnicitet och olyckor är begränsad behöver ansvariga för olycksförebyggande arbete ställa sig frågan om hur människors ursprung påverkar utformningen av det olycksförebyggande arbetet. Det finns forskning som visar att attityder till risk-, säkerhetsarbete och upplevelsen av trygghet skiljer sig åt beroende på om man är född i Sverige eller inte.⁸

Det fortsatta olycksförebyggande arbetet påverkas även av en ökad segregering i lokalsamhället. Interkulturell kompetens, språkkunskaper och kunskap om vilka kommunikationskanaler som fungerar bäst i lokalsamhället blir allt viktigare i arbetet med att förhindra olyckor. Frågan om kommunikation och information på fler språk än svenska kommer att vara fortsatt aktuell.⁹

Ansvariga för det olycksförebyggande arbetet behöver också utveckla förmågan att kommunicera riskbudskap och åtgärder. För att olika målgrupper ska kunna ta ett större ansvar behöver strategier utvecklas med betoning på kommunikation och dialog, istället för ett sändarstyrt fokus på information till *en* allmänhet. De sociala medierna är ett verktyg för rådgivning, kunskapsspridning och information som svarar mot många enskilda individers efterfrågan på öppenhet. Budskap och val av kommunikationskanaler behöver hela tiden anpassas efter målgrupp och behov.¹⁰

Under den senaste tioårsperioden har antalet värmeanläggningar ökat med drygt 15 %. Allt fler hushåll går över till fjärrvärme eller andra alternativa uppvärmningssätt samtidigt som fler hushåll väljer att installera braskaminer eller liknande sekundära värmekällor. Antalet eldstadsrelaterade bränder har trots detta legat relativt konstant de senaste åren. Det finns anledning att bevaka detta område då en ökad förekomst i kombination med bristfälliga installationer och bristande kunskap om eldningsteknik kan leda till en ökning av antalet eldstadsrelaterade bränder i framtiden.

⁵ Statistik och analys. Olyckor och kriser 2009/2010, s. 41

⁶ Presentation "Varför dör människor i bostadsbränder", Informationsdag om dödsbränder 18 maj 2010. A Bergqvist, A Jonsson.

⁷ Brandanalys, Experian 16 januari 2009. Rapport beställd av SRV.

⁸ Risker i det moderna samhället. Samhällsvetenskapliga perspektiv, s. 177 ff

⁹ Statistik och analys. Olyckor och kriser 2009/2010, s. 98

¹⁰ Framtidens risker och säkerhetsarbete – Slutrapport, s. 38

4 Vad görs nationellt – några exempel

Utgångspunkten för det offentliga åtagandet är att den enskilde, alltså individer och företag, har ett grundläggande ansvar för att skydda liv och egendom och att vidta förebyggande åtgärder. Den enskilde har ett primärt ansvar att skydda sitt liv och sin egendom och att inte förorsaka olyckor. Därför är det i första hand den enskilde som själv ska vidta och bekosta åtgärder i syfte att förhindra olyckor och begränsa sådana skador som kan uppkomma till följd av olyckor. Först om, och när, den enskilde inte själv eller med hjälp av någon annan kan klara av en situation har det allmänna ett ansvar att ingripa.

Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor innehåller bestämmelser om att en kommun genom rådgivning och information och på annat sätt ska underlätta för den enskilde att fullgöra sina skyldigheter enligt lagen. Syftet är att kommunen ska ge det stöd som kan behövas för att den enskilde själv ska kunna bidra till sin egen säkerhet och kunna fullgöra sina skyldigheter. Sådant stöd kan ges t.ex. i form av rådgivning, mer allmänt riktad information, hembesök eller utbildningsverksamhet.

I det följande presenteras kortfattat några exempel på lokalt arbete som genomförs för att stärka brandskyddet i enskildas boendemiljö. De exempel som är valda ska inte ses som en fullständig redovisning av arbetet på lokal nivå i landet, förutsättningarna skiljer sig åt och arbetet har kommit olika långt i kommunerna.

4.1 Räddningstjänsten Syd

Räddningstjänsten Syd, ett samarbete mellan kommunerna Burlöv, Eslöv, Kävlinge, Lund och Malmö, har som mål att genomföra 15 000 hembesök under 2010.

En gemensam metod har tagits fram som personalen utbildats i. Detta gör att hembesöken genomförs på samma sätt och utbildningen motiverar också personalen. Respektive distrikt avgör var besöken ska genomföras utifrån t.ex. statistik, tips från fastighetsägare eller annat. Målet med hembesöken är att säkerhetsmedvetandet ska öka hos de boende så att de får en säkrare hemmiljö. I stadsdelen Rosengård genomförs besöken av flerspråkiga brand- och säkerhetsinformatörer med interkulturell kompetens. Vid hembesöken kontrolleras att brandvarnaren fungerar. Saknas brandvarnare får hemmet en sådan. Vidare testas också de enskildas kunskapsnivå och beteendemönster utifrån olika scenarion med brand i hemmet. Brand- och säkerhetsinformatörerna deltar även vid Migrationsverkets utbildningar, besöker SFI-klasser (Svenska för invandrare) och grupper med ensamkommande flyktingbarn.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

4.1.1 Erfarenheter och utvärdering

Erfarenheterna visar att de som får besök är positiva till att räddningstjänsten kommer. Från besöken i Rosengård blir det tydligt att många inte känner till hur brandskyddet är avsett att fungera, t.ex. att en lägenhet står emot brand i 60 minuter.

En framgångsfaktor är att skapa relationer och att mötas, och att därmed bygga förtroende mellan myndigheten och den enskilde. Det behövs krafter som är en bro mellan den mångkulturella befolkningen och myndigheterna.

Andra slutsatser är att hembesök tar mycket tid och att de kräver ett internt förändringsarbete då inte all personal är positiv till att arbeta med utåtriktat informationsarbete.

Hembesöken utvärderas kvartalsvis. Utvärderingarna ger bl.a. kunskap om hur täckningen av brandvarnare ser ut, vilken kunskap som människor har och vilken riskbild som finns i olika delar av regionen. Resultaten presenteras för fastighetsägare (flerbostadshus) och kommunens stadsdelar. Underlaget kan ge motivation för att dessa på ett bättre sätt involverar sig i brandskyddsarbetet.

4.2 Storstockholms brandförsvaret

Storstockholms brandförsvaret är ett kommunalförbund där kommunerna Danderyd, Lidingö, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Täby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker ingår.

I november 2009 startade förbundet ett projekt med brand- och säkerhetsvärddar i Järvaområdet. Brand- och säkerhetsvärddar ska finnas närvarande i området för att skapa relationer och förmedla information. Målet är att ge ökad kunskap om brand och andra trygghetsskapande åtgärder för den enskilde samt att skapa en förståelse för räddningstjänstens roll i samhället. Brand- och säkerhetsvärddarna är flerspråkiga och har interkulturell kompetens.¹¹

4.2.1 Erfarenheter och utvärdering

Styrkan med projektet bygger på tre faktorer. Den första är att bostadsbolagen engagerar sig och ställer upp med finansiering. Den andra är att brandförsvarets varumärke signalerar förtroende, detta underlättar i det relationsskapande arbetet som brand- och säkerhetsvärddarna utför och den tredje faktorn är brand- och säkerhetsvärddarnas utbyggda kontaktnät i närsamhället som är en stor tillgång.

Med syftet att skapa sig en bild av boendes kunskap om brandskydd och hur många hushåll som har brandvarnare gjordes en punktinsats med tusen hembesök i området. Vid insatsen nåddes knappt en tredjedel av hushållen. Personalen upplevde också otrygghet. Utifrån erfarenheten med hembesöken valde

¹¹ Intervju Stefan Wittberg, Kista brandstation, 2010-09-03

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

distriktet att satsa på aktiviteter som att besöka alla andra- och femteklassare, föreningar, fritidsgårdar och informera på gårdsmöten, gator och torg. Samarbetet med bostadsbolagens bovärdar har också byggts ut. Brand- och säkerhetsvärdarna utbildar i skolan och knyter även kontakter genom att äta lunch på skolor. Värdarnas närvaro har en lugnande effekt på skolmiljön och "det blir mindre bus och bråk". Några ungdomar har även blivit nyfikna på att arbeta inom räddningstjänsten. Några faktorer som varit avgörande för framgångarna med det riktade kommunikationsarbetet är att ringa in målgrupperna, hitta de personer som de olika målgrupperna lyssnar till och att samarbeta med existerande nätverk och bostadsbolag. Sedan är också kunskap om koder och normer och att vara flexibel viktiga tillgångar.

Projektet med brand- och säkerhetsvärdarna ska utvärderas och då ingår även att utvärdera hur hembesöken fungerade.

4.3 Räddningstjänsten Karlstadsregionen

Kommunerna i Karlstadsregionen; Forshaga, Grums, Hammarö, Karlstad och Kil, har genomfört hembesök under hösten 2009 och våren 2010.

Till att börja med genomfördes en testomgång där de heltidsanställda brandmännen gjorde hembesök med syftet att kontrollera hur många hushåll som hade en fungerande brandvarnare, samt att ge information om brandskydd i bostäder. Både personal och boende uttryckte att de tyckte att det var positivt med hembesök. Efter försöket bestämdes att hela förbundet, även deltidspersonalen, skulle göra hembesök. Dessa genomfördes i alla delar av regionen under en och samma vecka på kvällstid.

Med stöd av insatsstatistik och erfarenhet ringades aktuella områden in. Ett par personer från respektive station utbildades och de i sin tur genomförde samma utbildning på sin "hemmestation". Personalen förbereddes med aktuell statistik för bostadsbränder, tips på hur ett hembesök genomförs och en genomgång av vilket brandskydd som rekommenderas.

4.3.1 Erfarenheter och utvärdering

Personalen har upplevt att det är ett bra sätt att arbeta på och de har, i huvudsak, fått positiva reaktioner.

Man valde att inte informera fastighetsägarna före sina besök. Anledningen var att förbundet ville förhindra enskilda fastighetsägare att göra punktinsatser före hembesöken.

En av de deltidsanställda menade att det var ett av de mest lärorika tillfällena han haft hittills i sitt arbete som brandman. Hembesöken fick honom att reflektera över konsekvenserna vid ett larmtillfälle. Hur skulle t.ex. trångbodd-

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

het, missbrukarproblem eller annan social utsatthet påverka en räddningsinsats.¹²

4.4 Örebro kommun

Örebro kommun satsar särskilt på arbete med brandskyddsfrågor för särskilda riskgrupper. Arbetet med att identifiera individer som ingår i riskgrupperna har genomförts av socialförvaltningen, vård- och omsorgsförvaltningen samt förvaltningen för funktionsnedsatta. Utifrån ett gemensamt formulär har bedömningar gjorts utifrån flera parametrar. Bl.a. har svårighet att hantera ljus, tändstickor och cigaretter, missbruksproblem, funktionsnedsättning samt svårighet att uppfatta och agera i händelse av brand bedömts.

Av drygt 1700 individer bedömdes 48 vara särskilt riskutsatta. Dessa bodde i ordinarie lägenheter utan speciella brandskyddslösningar. Individuella åtgärder planeras för att stärka brandskyddet för dessa.

4.4.1 Erfarenheter och utvärdering

Politisk förankring, tydlig organisation samt finansiering är viktigt för att skapa systematik i arbetssättet. Det gemensamma formuläret som använts har varit bra för att standardisera bedömningarna och formalisera arbetsprocessen. I kommunen bedömer man att antalet riskpersoner inte är fler än att man kan få god kännedom om dem. Brandskyddsåtgärderna behovsanpassas för olika individers risknivå.

Att stärka brandskyddet för de identifierade personerna har flera positiva effekter. Den enskilde kan bo kvar i hemmiljön, kringboende utsätts inte för fara, och fastighetsägare får mindre egendomsskador. Totalt sett bedömer kommunledningskontoret att samhällsnyttan är högre än kostnaden.

En av åtgärderna som satts in är s.k. lätt monterbara automatiska släcksystem, en form av sprinkler. Vid tre tillfällen har släcksystemen aktiverats och därmed släckt den uppkomna branden i ett tidigt skede och förmodligen räddat livet på den boende. Egendomsskadorna har varit små och den drabbade har kunnat bo kvar i hemmet.

4.5 Hedemora kommun

Hedemora kommun har sedan 1995 ett särskilt program för att fånga upp nya eldstäder och för att säkerställa att dessa blir rätt installerade. Programmet, som är integrerat i byggprocessen, är ett led i kommunens arbete med att förebygga eldstadsrelaterade bränder.

Vid den första kontakten med kommunen får byggherren information om att en kontakt ska tas med en sakkunnig, i detta fall skorstensfejaremästaren. Den

¹² Intervju, Magnus Lundqvist, Räddningstjänsten Karlstadsregionen, 2010-05-24 och 2010-06-01

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

sakkunnige genomför ett byggsamråd med byggherren på plats, där förutsättningarna går igenom. Byggnämnan och den sakkunniges protokoll lämnas till byggnadsnämnden som tar beslut i ärendet. Beslutet innehåller alltid en kontrollplan i vilken det framgår att en slutlig kontroll ska göras när installationen är klar. När kontrollen är utförd och eventuella anmärkningar är åtgärdade, utfärdar byggnadsnämnden ett slutbevis.

4.5.1 Erfarenheter och utvärdering

Bedömningen är att programmet på ett bra sätt gör den enskilde uppmärksam på att en byggnämnan är obligatorisk vid en eldstadsinstallation. På så vis fångas nyinstallerade eldstäder upp i den kommunala byggprocessen och säkerställer att de förs in i kommunens eldstadsregister. Eldstadsregistret är en grund för att kommunen ska kunna utföra den lagstadgade brandskyddskontrollen och sotningen (rengöringen). Antalet brister i installationer upplevs ha minskat, liksom att problem orsakade av bristande kunskaper om eldningsteknik synes ha minskat.

5 Vad görs internationellt – några exempel

I detta avsnitt redovisas exempel på hur andra länder har arbetat med kommunikation och uppsökande verksamhet i frågor som berör den enskildes brand- skydd. I huvudsak följer tillvägagångssätten två spår, dels långsiktiga informa- tionskampanjer, dels uppsökande verksamhet. I flera av fallen har insatserna utvärderats. Utvärderingarna visar att det finns samband mellan insatserna och färre bostadsbränder eller färre döda i bostadsbränder.

5.1 Englands kampanj "Fire kills – you can prevent it"

5.1.1 Bakgrund

I England är Departement for Communities and Local Government ansvarig myndighet för bl.a. brandförebyggande arbete, byggnadsregler och räddnings- tjänst.

England har haft en nedåtgående trend för dödsbränder i bostäder under de senaste 26 åren. År 1981 omkom cirka 550 personer i bostadsbränder och år 2007 var siffran nere i 193 personer. Ett skäl förmodas vara att allt fler hus- håll har brandvarnare. För 20 år sedan hade bara 5 % av hushållen brandvar- nare jämfört med dagens 80-90 %.¹³

Liksom Sverige har England en räddningstjänst i förändring. Det förebyggande arbetet utvecklas och breddas och kommunikation är en viktig faktor i detta.

Department for Communities and Local Government driver sedan 1988 kam- panjen "Fire Kills – you can prevent it". Kampanjen går ut på att utifrån en viss problembild sända ut nationella budskap som kan stötts av lokala aktiviteter. På så sätt lyckas man nå ut med fokuserade budskap till många olika målgrup- per. Kampanjen har väckt intresse från flera länder, bland annat USA, Japan, Frankrike, Sydkorea och Vitryssland.

5.1.2 Beskrivning av kampanjen

I kampanjen fokuserar man på ett mindre antal budskap under en viss period utifrån aktuell och prioriterad problembild. Under kampanjens första år foku- serade man på budskapet att alla hushåll ska skaffa brandvarnare.

På senare år har antalet bostadsbränder ökat något trots att många hushåll numera har brandvarnare. Det antas bero på dåligt underhåll. Till följd av detta fokuserade man under 2008-2009 på att få människor att underhålla sina brandvarnare. En uppmaning om detta - "Pull your finger out" - utgjorde hu- vudbudskapet i kampanjen under denna period.

¹³ FIRE KILLS, Media Campaign, Annual Report 2008-09, Departement for Communities and Local Government.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Under 2009-2010 har man valt att fokusera på de dödliga effekterna av brandrök. En TV-kampanj uppmanar till veckovis kontroll av hemmets brandvarnare.

Följande målgrupper har ringats in; de allra äldsta, ensamstående medelålders människor (främst män, som dricker och röker i hemmet), funktionsnedsättning, unga människor (16-24 år), ensamstående föräldrar (främst mödrar) och minoritetsgrupper. Statistik visar att dessa grupper är särskilt utsatta i kombination med att de är svåra att nå.

I "Fire Kills" anstränger man sig för att ta reda på så mycket som möjligt om de prioriterade målgrupperna och väljer sedan skraddarsydda kommunikationskanaler utifrån det. I målgruppsanalysen tittar man bl.a. på gruppernas mediekonsumtion i kombination med deras syn på brandrisk. Vanligt förekommande kanaler är: TV, radio, tidningar, magasin, online medier och trycksaker. Av dessa anses TV vara den mest framgångsrika kanalen för masspublik.

Försök görs också att på olika sätt föra ut budskapen till de ställen där målgrupperna rör sig, som skolan, spelhallar och så vidare. Här används också vidareinformatörer, som t.ex. studentambassadörer. Ett annat exempel är besök på polska lördagsskolor, där barn till polska föräldrar får lära sig om brandsäkerhet.

Departement for Communities and Local Government har också valt att sponsra evenemang som man vet att målgrupperna engagerar sig i. Ett exempel är Grand Prix of Darts. Där placerades kampanjens logotyp på t-shirts, annonser, affischer osv. för att publiken skulle uppmärksamma budskapet. De som besökte Grand Prix of Darts fick även en folder med erbjudande om ett gratis hembesök. Dartstjärnan Martin "Wolfie" Adams blev ambassadör för satsningen.

Tillverkare av brandskyddsutrustning har möjlighet att använda kampanjens logotyp på sina produkter. I samband med att TV-reklamen sänds ställs försäljningsställ med brandvarnare ut i affärerna. På så vis skapas igenkänning och budskapet sprids. Dessutom ökar försäljningen. Användningen av logotypen regleras i avtal.

5.1.3 Erfarenheter och utvärdering

Till kampanjens styrkor hör dess långsiktighet. De 20 åren har gett erfarenheter som har utnyttjats till att utveckla den och pröva nya vägar. Nya angreppssätt testas först i pilotförsök. Idag är det självklart att aktuell problembild blir tema för den årliga kampanjen och att budskapen är få. Ytterligare en styrka är det täta samarbetet mellan nationell och lokal nivå. Lokala aktörer sluter upp bakom de nationella målen. Masskommunikation via TV-reklam har med åren kompletterats med riktade kommunikationsinsatser till specifika målgrupper. I målgruppsarbetet används undersökningsbyråer eller fokusgrupper.

Datum
2010-09-28

Diarienum
2009-14343

Många av kampanjaktiviteterna utvärderas, dock inte alla. Även här tar man hjälp av externa konsulter.¹⁴ Mätningar i samband med TV-reklamkampanjerna har visat att fler människor faktiskt kontrollerar om brandvarnaren fungerar efter det att reklamen har sänts. En kvantitativ utvärdering som genomfördes 2009 av kampanjen, från 2003 och framåt, visade att det finns mätbara effekter mellan de olika kampanjaktiviteterna och antalet bostads- och dödsbränder.¹⁵

5.2 Fire and Rescue service Merseyside

Merseyside county i England (län) täcker in kommunerna Liverpool, Sefton, Knowsley, St Helens och Wirral. I området bor cirka 1,5 miljoner invånare. I den här delen av England är arbetslösheten hög, missbruket utbrett och ohälsan stor.¹⁶ Länets räddningstjänst, Fire and Rescue service Merseyside, började i slutet av 90-talet att ta initiativ till en kursändring i sitt arbete. De bestämde sig för att räddningstjänsten skulle börja arbeta både med förebyggande säkerhetsarbete och med släckningsarbete, inte bara med det sistnämnda. I samband med detta omfördelades resurserna. Under de senaste tio åren har olika idéer prövats och från att ha arbetat med hembesök, s.k. Home Fire Safety Checks (HFSC), arbetar räddningstjänsten idag än mer integrerat i flera olika delar av kommunernas sociala arbete.¹⁷ Räddningstjänsten arbetar aktivt med olika nätverk som i sin tur blir ambassadörer för brandskyddsfrågor. Ambassadörerna arbetar riktat mot t.ex. funktionsnedsatta, flyktingar, äldre, socialarbetare och så vidare. I och med kursändringen i arbetet har sammansättningen av personalen förändrats.¹⁸

Fire and Rescue service Merseyside har uppmärksammats såväl nationellt som internationellt. Idag har deras arbetsmetoder spridits till de andra 45 räddningstjänstmyndigheterna i England. År 2003 satsade staten 25 miljoner pund, fördelat på fyra år, för att landets räddningstjänstmyndigheter skulle utföra hembesök enligt Merseysides modell.¹⁹ Syftet med satsningen var att hembesöken skulle bidra till att uppfylla de nationella målen för att minska bostads- och dödsbränder i hela England. Den samlade satsningen, med nästan 2 miljoner hembesök och uppemot 2,5 miljoner installerade brandvarnare, har utvärderats och analyserats. Analysen visar att satsningen sparar ett femtiotal liv om året och att cirka 14 000 färre bostadsbränder inträffar per år.²⁰ Idag fortsätter

¹⁴ Intervju med kampanjansvarige Mike Larking, Departement for Communities and Local Government, London 2010-05-04 (se även fotnot 4).

¹⁵ Quantitative Exploration of the Impact of the Fire Kills Media Campaign, Fire Research 4/2009, Communities and Local Government

¹⁶ Final Evaluation of the Home Fire Risk Check Grant and Fire Prevention Grant Programmes – Case Studies, Fire Research 2/2009, Communities and Local Government

¹⁷ Sirenen, nr 7 2003 & nr 2 2008

¹⁸ Final Evaluation of the Home Fire Risk Check Grant and Fire Prevention Grant Programmes – Case Studies, Fire Research 2/2009, Communities and Local Government

¹⁹ Ibid

²⁰ Final Evaluation of the Home Fire Risk Check Grant and Fire Prevention Grant Programmes, Fire Research 2/2009, Communities and Local Government

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

räddningstjänsterna att göra hembesök. Arbetet fokuserar på särskilt utsatta grupper, vilket bl.a. innebär att man gör återbesök hos vissa individer vid flera tillfällen.²¹

5.2.1 Home Fire Safety Checks – hembesök

Merseysides räddningstjänst besöker cirka 9000 hushåll per månad. Varje besök genererar en rapport som matas in av personal på det egna callcentret. Hit kan människor ringa och beställa kostnadsfria hembesök. Hembesök görs både av den operativa personalen men även av ambassadörer som riktat arbetar med utsatta grupper. Under ett hembesök granskas bostaden och livssituationen, man letar risker och pratar brandsäkerhet. Saknas det en brandvarnare monterar man en sådan upp. Finns det särskilda skäl kan det även bli aktuellt med en portabel sprinkler eller exempelvis brandsäkra filter och fritöser.²²

Ett hembesök kan även bli en åtgärd när informationen om någons utsatta situation kommer från en annan källa. Det kan t.ex. vara uppgifter från social- eller hemtjänsten. Detta kan göras tack vare att det finns utarbetade relationer och kanaler som gör det möjligt att dela information och data. Räddningstjänsten har dessutom utbildat andra krafter i kommunen i att göra riskbedömningar hemma hos människor.

Statistiken visar samband mellan olika förebyggande aktiviteter, bl.a. den uppsökande verksamheten, och det minskade antalet bostadsbränder. Under perioden 2000 till 2006 minskade antalet bostadsbränder från cirka 3000 till cirka 2000.²³

5.3 Brandvarnarkampanjer i USA

5.3.1 Uppsökande verksamhet i Oklahoma City

I Oklahoma City, USA, hade man den högsta årsfrekvensen av skador relaterade till bostadsbränder i staten Oklahoma. 45 % av skadorna inträffade i ett litet sammanhängande område i stadens södra del, där 16 % av befolkningen levde. Myndigheterna beslutade sig därför för att dela ut gratis brandvarnare till de boende i det socioekonomiskt utsatta området. För att sprida information om att kostnadsfria brandvarnare delades ut användes mejl, anslag i trapphus och informationsblad på varuhus och restauranger. Utöver detta knackade man dörr. Vid dörrknackning fick den boende brandvarnaren direkt.

Resultaten visar att utdelning av brandvarnare genom uppsökande verksamhet var mer effektiv än att uppmuntra invånarna att själva komma och hämta en gratis brandvarnare. Ett hembesök ger tillfälle till personlig interaktion och gör

²¹ Intervju med kampanjansvarige Mike Larking, Departement for Communities and Local Government, London 2010-05-04

²² Sirenen, nr 2 mars 2008

²³ Final Evaluation of the Home Fire Risk Check Grant and Fire Prevention Grant Programmes – Case Studies, Fire Research 2/2009, Communities and Local Government

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

det möjligt att utbilda vuxna genom informationsspridning, demonstration och handfast övning.

Forskarna som utvärderade kampanjen sammanfattar arbetet med att de tror att uppsökande verksamhet är en effektiv metod för utdelning av brandvarnare i samhällen i hela USA och i andra länder.²⁴

5.3.2 Jämförelse av tre amerikanska brandvarnarkampanjer

I början av 90-talet genomfördes kampanjer där gratis brandvarnare delades ut till hushåll i Minnesota, North Carolina och Oklahoma. Syftet med kampanjerna var att leverera fungerande brandvarnare till hushåll där sådana saknades och vars medlemmar tillhörde grupper som var överrepresenterade i dödsbrandsstatistiken. År 1994 utvärderades brandvarnarkampanjerna. Utvärderingen visade att cirka 95 % av de hushåll i Minnesota och North Carolina som ingick i programmet, samt 78 % av hushållen i Oklahoma, hade minst en brandvarnare. Utdelningen bidrog till att öka förekomsten av brandvarnare i hushåll som rapporterat att de inte haft fungerande brandvarnare tidigare. Utvärderingen visade också att man vid brandvarnarkampanjer bör överväga att distribuera brandvarnare som inte kräver batteribyte, eller åtminstone förbereda effektiva sätt att se till att batterierna byts ut varje år, i och med att individen inte alltid själv tar det ansvaret. Denna utvärdering visar att hembesök kan vara en effektiv metod att distribuera och utvärdera statusen hos brandvarnare i högriskhushåll.²⁵

5.4 Danmark

De senaste åren har Danmark genom ett samarbete mellan Beredskapsstyrelsen och TrygFonden tagit fram informationsmaterial. Exempel är ett material för barn om brandrisker, ett informationspaket med hemsidor och informationsmaterial inklusive en längre film, samt en webbaserad brandskola, riktad till vårdpersonal på sjukhus och kommunala inrättningar.

Beredskapsstyrelsen har även flera speciella hemsidor där bl.a. kommunerna får stöd i hur man bedriver brandkampanjer eller brandförebyggande arbete utifrån olika teman som t.ex. bostäder, samlingslokaler och industri.

Beredskapsstyrelsen är också med i BrandBevægelsen där näringsliv och myndigheter gemensamt går ut med riktad information och kampanjer till allmänheten om t.ex. brandvarnare.

²⁴ Comparison of community based smoke detector distribution methods in an urban community, Injury Prevention, 1998

²⁵ Evaluation of three smoke detector promotion programs, American Journal Preventive Medicine, 1998

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

5.5 Norge

I Stortings melding Nr 35²⁶ betonades vikten av förebyggande brandskydd genom information. Många kommuner har anställt informatörer inom organisationen som arbetar med brandskyddsfrågor mot den enskilde. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) har också fått i uppdrag att utarbeta en nationell strategi för hur den enskildes förmåga kan stärkas.

I Norge har man sedan 1990 haft författningsreglerat krav på brandvarnare i bostäder, och sedan 2002 även krav på manuell släckutrustning. Dessa reviderades 2010. Norska SINTEF²⁷ har i en rapport²⁸ utvärderat effekten av brandvarnare och släckutrustning i hemmet. I rapporten konstateras att cirka 10 liv sparas varje år och nettovinsten för släckutrustning är i storleksordningen 50 miljoner norska kronor varje år. I samma utvärdering fann man att 14 % av de tillfrågade inte kände till kravet. Slutsatsen är att det behövs ständiga påminnelser och att budskapet måste kommuniceras på ett enkelt sätt.

I Norge bedrivs sedan ett par år tillbaka "Aksjon Boligbrann". Kampanjen är koncentrerad till julveckorna och sätter fokus på brandsäkerhet i boendemiljön.²⁹

5.6 Finland

I Finland tog regeringen 2004, ett principbeslut om ett nationellt säkerhetsprogram i syfte att minska antalet skador och stärka det förebyggande arbetet, med visionen att Finland 2015 ska vara det säkraste landet i Europa. Handlingsprogrammet "Ett säkert liv för alla"³⁰ beslutades av statsrådet våren 2008, och har en bred och tvärssektoriell ansats. Sammanlagt finns 74 åtgärdsplaner för att upprätthålla och förbättra säkerheten. För varje åtgärd anges ansvariga myndigheter, medverkande parter och tidsplan.

För brandområdet finns en tydlig målbild med en reduktion av antalet omkomna vid bränder med 40 personer fram till 2015. Utgångspunkten är år 2007 då 90 personer omkom vid bränder. Ett särskilt handlingsprogram för brandområdet är fastställt - "Handlingsprogram för boendets brandsäkerhet" - i vilket sju prioriterade områden beskrivs. Bland dessa områden kan nämnas brandsäkerhetskrav för cigaretter vilket infördes 1 april 2010, revidering av räddningstjänsternas brandutredningar med fokusering mot dödsbränder och bränder med allvarligt skadade, ökade brandskyddskrav för vårdinrättningar och särskilt boende samt krav på nätanslutna brandvarnare vid nybyggnation. Ett tvärssektoriellt samarbetsforum för brandskyddsfrågor har också bildats.

²⁶ Stortings melding Nr 35 2008-2009 "Brannsikkerhet. Forebygging og brannvesenets redningsoppgaver"

²⁷ SINTEF Selskapet for industriell og teknisk forskning ved Norges tekniske høgskole.

²⁸ SINTEF STF22 A00853 Evaluering av tiltak mot brann. Har røykvarslere, håndsløkkningsapparater og sprinkleranledd hatt effekt på brannsikkerheten i Norge?

²⁹ www.aksjonboligbrann.no

³⁰ Ett säkert liv för alla Program för den inre säkerheten.

6 Vision och mål

En vision och tydliga mål är förutsättningar för att lyckas i arbetet med att stärka brandskyddet. Därför innehåller den nationella strategin en vision och ett antal mål för brandskyddsarbetet.

Kommunerna bör kunna bryta ner de nationella målen för att kunna arbeta med att minska antalet bostadsbränder utifrån lokala mål. Däremot är det lämpligare att mål för att minska antalet omkomna vid brand formuleras på nationell nivå.

Erfarenheter från andra områden, exempelvis arbetsmiljö- och trafikområdena, liksom satsningar för att stärka brandsäkerheten i andra länder visar att långsiktighet och uthållighet är nödvändigt. En programperiod som i första hand sträcker sig cirka tio år fram i tiden är därför rimlig. Indirekta mål avseende säkerhetstillstånd – förekomst av säkerhetsutrustning, kunskapsnivå etc. – kan normalt uppnås snabbare än effektmål som att minska antalet döda eller skadade i brand.

6.1 Vision

En vision uttrycker ett framtida tillstånd som man vill uppnå. Viktigt i en vision är strävan efter att en förändring ska komma till stånd. Visionen ska fungera som en ledstjärna och genomsyra arbetet. Den vision som formulerats för brandskyddsområdet är att ***”Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt till följd av brand”***.

6.2 Mål

Ett antal mål bör fastställas som ska uppnås inom olika tidsperioder. Kontinuerlig uppföljning bör ske för att vid behov kunna vidta korrigerande åtgärder. Nedan beskrivs mål som kan vara en utgångspunkt för arbetet både på lång och kort sikt. Uppföljningssystem och indikatorer behöver utvecklas och en tillståndsmätning genomföras.

Effektmål

Antalet döda och svårt skadade vid bränder i bostadsmiljö ska minskas med minst en tredjedel till år 2020

En noggrann uppföljningsmekanism behöver etableras. Effektmålen ställs upp i förhållande till årsmedelvärdet av antalet dödade och svårt skadade under åren 2008-2010.

Under 2010 genomför MSB en revidering av de data som förvaltas i myndighetens dödsbrandsdatabas. I Sverige finns idag tre register som förvaltar data om dödsbränder. Vid en jämförelse av registren har framkommit att antalet döda vid bränder varje år var cirka 25 % fler än vad som tidigare redovisats.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Inför det fortsatta arbetet behöver därför en kvalitetssäkring av registren genomföras. Den nuvarande statistiken om svårt skadade till följd av bränder är yttlig och delvis osäker och behöver därför utvecklas snarast.

Mål avseende säkerhetstillstånd

Medvetenheten hos enskilda om brandrisker och hur man ska agera i händelse av brand ska öka

Undersökningar genomförs kontinuerligt om i vilken utsträckning människor är medvetna om brandrisker och brandskydd. Undersökningarna kan också omfatta i vilken utsträckning t.ex. kampanjer och budskap har uppmärksammats.

Andelen fungerande brandvarnare och brandskyddsutrustning i bostäder ska öka

Undersökningar genomförs kontinuerligt om i vilken utsträckning fungerande brandvarnare och släckutrustning finns i hemmet.

7 Nationell strategi

För att komma närmare den föreslagna visionen behöver den enskildes brandskydd stärkas. Förutsättningarna för ett stärkt brandskydd för olika grupper i samhället och de utmaningar som detta innebär har identifierats.

Vanligt förekommande i dödsbrandsrapporterna är att flera faktorer bidrar till utgången. En brand som uppstår kanske inte upptäcks, eller så har den omkomme inte haft möjlighet att agera. Kunskap om hur man ska agera i händelse av brand är en del av brandskyddet för den enskilde, en annan viktig del är skydd i form av tekniskt brandskydd och s.k. förlåtande system som tillåter individen att göra fel utan att detta leder till allvarlig skada eller dödsfall.

För att nå de mål som redovisats krävs en rad olika insatser som i rapporten är indelade under fyra områden. Nedan följer en kortfattad lista över vilka punkter som redovisas under vilket område.

Under området "Kunskap och kommunikation" beskrivs följande insatser – "Nationell informationsinsats", "Riktade kommunikationsinsatser", "Kommunikationskanaler och informationsmaterial", "Samla och dela kunskap och erfarenheter", "Ta tillvara mediernas intresse för att föra ut viktiga budskap", "Brandskyddskunskap i för-, grund- och gymnasieskolan", "Brandskyddskunskap för nyanlända invandrare" samt "Brandskyddskunskap för särskilda yrkesgrupper".

Under området "Tekniska lösningar" beskrivs insatserna – "Brandvarnare", "Släckutrustning i bostäder", "Självslocknande cigaretter", "Utveckling av tekniska brandskyddslösningar", "Sprinkler i särskilda boenden för äldre", "Brandskydd i andra boendeformer för äldre" samt "Lös inredning".

Området "Lokal samverkan" innehåller – "Identifiering av individer med särskilda behov", "Fastighetsägarens roll" samt "Eldstadsrelaterade bränder".

Slutligen innehåller området "Utvärdering och forskning till stöd för den nationella strategin" en diskussion om behovet av utvärderings- och forskningsinsatser.

7.1 Kunskap och kommunikation

Alla som bor i Sverige bör ha grundläggande kunskap om hur man skyddar sig mot brand och hur man agerar om det ändå börjar brinna. Kunskap och förmåga hos den enskilde är en väsentlig del av det förebyggande brandskyddet.

För att öka kunskapen och påverka attityder och beteenden är kommunikation ett viktigt medel. Utmaningen i kommunikationsarbetet är att människor sällan är intresserade av riskkommunikation och att det inte finns några enkla

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

samband mellan information, människors uppfattning eller beteende.³¹ Det är därför viktigt att använda kunskap om människors skilda attityder och sätt att uppfatta risk- och säkerhetsfrågor i planering av kommunikations- och riktade stödinsatser för olika grupper. Det ger underlag till att förstå varför olika grupper agerar på olika sätt och hur de kan påverkas.

Studier om uppfattning och inställning till risk och säkerhet visar att det finns gruppvisa skillnader. Bakgrundsfaktorer som kön, ålder, familjeförhållanden och etnicitet påverkar t.ex., om vi uppfattar risken som hög eller låg, om vi anser att vi har förmåga att hantera den eller inte och om säkerhetsåtgärder är viktiga eller inte.³² Därtill finns det forskningsresultat som tyder på att känslan av trygghet kan vara relaterad till olika handlingsmönster. De s.k. *säkerhetsaktivisterna* och *osårbara* uppvisar en hög grad av trygghet och upplever sig kunna påverka den egna säkerheten. Deras motpol är de *sårbara/riskmedvetna* och *maktlösa*. De har lägre känsla av trygghet, upplever att samhället blir mer sårbart och osäkert och de har en låg tilltro till den egna förmågan att påverka situationen eller att agera.³³

I fråga om riskuppfattning och etnicitet visar två svenska studier att människor som invandrat till Sverige, födda i utomeuropeiskt land, känner mindre trygghet och upplever risker större än vad majoritetsbefolkningen gör. Människor födda utanför Europa vidtar också färre säkerhetsåtgärder och uppvisar en mindre positiv attityd till säkerhetstänkande.³⁴ Att det verkar finnas ett samband mellan ursprung, riskuppfattning och attityder till risk behöver alltså ingå i de analyser som görs inför kommunikationssatsningar och riktade insatser.³⁵

Ökad kunskap om brandrisker och brandskydd för den enskilde har både en förebyggande och en skadeavhjälpande effekt. Den enskilde kan förhindra att brand uppstår genom en ökad riskmedvetenhet och kan ha en bättre förmåga att agera i händelse av brand. Kunskapsuppbyggnaden och de förväntade effekterna är långsiktiga.

Grunden i arbetet är en bred samverkan så att alla inom brandskyddsområdet framför gemensamma budskap.

7.1.1 Nationell informationsinsats

En långsiktig nationell informationsinsats planeras av MSB. Den bör drivas i samverkan med centrala, regionala och lokala aktörer.

³¹ Risker i det moderna samhället - samhällsvetenskapliga perspektiv, Studentlitteratur AB, 2009, s. 43

³² Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser, Räddningsverket 2005, s. 37 och 46

³³ Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser, s. 45-46

³⁴ Risker i det moderna samhället - samhällsvetenskapliga perspektiv, s. 177 och 179

³⁵ Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser, s. 44

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

I nuläget bedrivs i viss mån olika kampanjer och brist på samordning innebär att budskapen kan bli splittrade och därmed inte uppmärksammas eller får önskad effekt. Med samordning ökar förutsättningarna för en större genomslagskraft. Beroende på den aktuella problembilden väljs tema, aktuell målgrupp och kanaler för den fortlöpande informationsinsatsen ut. Det bör vara ett tätt samarbete mellan nationella, regionala och lokala aktörer där lokalanpassade initiativ kopplas mot den övergripande, nationella informationsinsatsen.

Det finns tidigare erfarenhet av att driva kampanjer. Räddningsverket bedrev t.ex. kampanjen Svarta Katten som var inriktad mot olyckor i allmänhet. När Statens räddningsverks allmänna råd och kommentarer (SRVFS 2004:2) om brandvarnare i bostäder gavs ut bedrevs informationsinsatser främst i massmedia.

En väsentlig framgångsfaktor för en nationell informationsinsats är att den görs långsiktigt. I många fall kan det handla om en kontinuerlig insats för att nå tillkommande målgrupper.

7.1.2 Riktade kommunikationsinsatser

Riktade kommunikationsinsatser bör utföras på lokal nivå. Särskilt bör det ske mot grupper och individer med särskilda behov.

Erfarenheter visar att riktade insatser, med bl.a. hembesök, bidrar till ett ökat brandskydd för den enskilde. Insatserna är ett sätt att höja människors motivation och kunskap samt en möjlighet att utvärdera statusen hos brandvarnare i högriskhushåll.

Verksamheten kan utföras på olika sätt, och anpassas till lokala förhållanden i samverkan med lokala aktörer som bostadsbolag, föreningar, polis, skolor, social- och omsorgsförvaltningar med flera.

Överväganden behöver göras om informationen är innehållsmässigt anpassad och sprids via kanaler som säkerställer att grupper med särskilda behov nås av informationen. Innehållet behöver anpassas efter aktuell målgrupp - vilka förkunskaper, vilket informationsbehov och vilken attityd till risk målgruppen har.

Formerna kan också variera. Antingen kan aktiva insatser med besök i hemmiljön, besök på föreningsmöten och liknande genomföras. Eller så kan en mer passiv form där närvaro i lokalsamhället och upplåtande av t.ex. lokaler på brandstationen, för exempelvis föreningsmöten väljas. Båda exemplen ovan kan vara tillfällen då kontaktmöjligheter ges. Utbildning av vidareinformatörer är också en metod. Dessa kan t.ex. vara personer med särskilda språkkunskaper och interkulturell kompetens, personer som dagligen kommer i kontakt med de boende i ett område, eller personer som på annat sätt har förtroende hos den grupp som ska informeras. För att t.ex. utnyttja särskild kompetens bör kommunerna tillvarata möjligheten att samverka i större regioner.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

En form av riktad kommunikationsinsats kan ske i samband med den brand-skyddskontroll av eldstäder m.m. som utförs av kommunen. Denna är den enda kontroll av brandskyddet som regelbundet sker i bostäder, cirka två miljoner bostäder besöks årligen. Att i samband med brandskyddskontrollen också informera om hur man skyddar sig mot brand m.m. kan vara ett effektivt sätt att bedriva uppsökande verksamhet genom att det bygger vidare på ett redan etablerat system.

Vilka metoder som ger störst effekt i varje enskild kommun kan variera. Därför bör information om goda exempel för arbetet - organisation, genomförande och utvärdering - samlas, t.ex. inom ramen för det forum som beskrivs (se avsnitt 7.1.4).

Genom den årliga uppföljningen av kommunernas verksamhet enligt LSO som länsstyrelserna och MSB genomför, sker löpande uppföljning och redovisning av hur kommunerna arbetar med riktade informationsinsatser i syfte att stärka den enskildes brandskydd.

7.1.3 Kommunikationskanaler och informationsmaterial

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska fortsätta att tillhandahålla informationsmaterial till olika målgrupper genom olika kanaler.

Under 2009 och 2010 har MSB tagit fram filmer, där några är översatta till olika språk. Till några av filmerna finns handledningar som kan användas i grupper för att diskutera brandskydd. Vidare pågår arbete med att ta fram ett material som på ett kortfattat sätt, på enkel svenska och med enkla illustrationer, beskriver hur man ska agera vid bränder och hur man kan skydda sig. Materialet ska kunna beställas kostnadsfritt hos MSB. Exempelvis är det lämpligt att fler målgruppsorienterade informationsmaterial, som informationsfoldrarna "Brandskydd i flerbostadshus" och "Umgås och trivs framför brasan", tas fram. Men även andra kanaler, liknande MSB:s Youtube-satsning³⁶ kan användas.

Språket i allt informationsmaterial ska vara målgruppsanpassat och en minimnivå bör vara lättbegriplig svenska.

7.1.4 Samla och dela kunskap och erfarenheter

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap kommer, tillsammans med olika aktörer, att skapa former för att ta till vara kunskaper och ge möjligheter till erfarenhetsutbyte.

Idag finns mycket kunskap, erfarenheter och olika informationsmaterial om brandförebyggande arbete runt om i Sverige. I och med att detta inte finns samlat kan det både vara tidsödande och svårt att dra nytta av vad andra redan har gjort. Ett forum på Internet kan vara ett sätt att undvika dubbelarbete och

³⁶ www.youtube.com/msb

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

underlätta utveckling. Här kan användaren hitta exempel på framgångsrika arbetsmetoder (t.ex. hembesök och brand- och säkerhetsvårdar), informations- och utbildningsmaterial, innehåll och upplägg på utbildningar. Tjänsten bygger på och uppmuntrar till delaktighet från användarna av den.

För att främja samarbete kring mål och budskap är arbetsmöten och nätverks-träffar viktiga. Seminarieformen passar för gemensamt lärande i frågor som rör riskkommunikation, människors förhållningssätt till risker och olyckor, inter-kulturell kompetens, relationsskapande aktiviteter med mera.

Flera av förslagen i den nationella strategin bygger på ett utökat samarbete och utbyte av kunskaper och erfarenheter mellan engagerade aktörer. Redan i dag finns ett informatörsnätverk som kan vidareutvecklas. MSB har sedan tidigare erfarenhet av den s.k. Novemberrörelsen som bedrevs i samverkan m.fl. branschorganisationer och som arbetade för ett bättre brandskydd.

7.1.5 Ta tillvara mediers intresse för att föra ut viktiga budskap

I samband med medierapporteringen av en inträffad brand är det viktigt att ta tillfället i akt att föra ut kunskap om brandskydd till den enskilde.

Den vanliga bostadsbranden orsakar oftast en mindre notis i lokaltidningen. Men det finns en historia bakom, hur branden upptäcktes och vilka åtgärder som vidtogs. Räddningstjänsten har ofta en bra uppfattning om vad som ligger bakom och det kan användas för att förmedla budskap om brandrisker. Vid varje tillfälle det rapporteras om en brand finns ett tillfälle att även informera om brandrisker och brandskydd. Viktigt i detta sammanhang är att, då tillfälle ges, påverka medier att rapportera om positiva aspekter av händelseförloppet genom att exempelvis lyfta fram de tillfällen då effekter av kunskap om brandskydd hos den enskilde räddat människors liv och hälsa, egendom eller miljö och mildrat effekter av bränder. På detta sätt kan goda exempel spridas.

Kommunerna bör av MSB få stöd med bra exempel på artiklar, faktarutor och vad som kan vara viktigt att föra fram vid olika typer av händelser. Verktyg för att snabbt få fram aktuell statistik finns redan med IDA-systemet³⁷.

7.1.6 Brandskyddskunskap i för-, grund- och gymnasieskolan

Brandskyddskunskap bör på ett naturligt sätt ingå i undervisningen i för-, grund- och gymnasieskolan. Strävan bör vara att utbildningen blir obligatorisk.

På så sätt når man ut brett till barn och ungdomar i åldrar då de är öppna för att ta till sig kunskap. Då utbildning av elever förmodligen också ger den dynamiska effekten att barnen tar med sig kunskapen hem och lär sina föräldrar grundläggande kunskaper om brandskydd, kommer en sådan insats att ge både kortsiktiga och långsiktiga vinster.

³⁷ IDA - Indikatorer, Data och Analys. IDA är ett webbaserat informationssystem som tillhör MSB där bland annat data om räddningsinsatser kan sökas.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

På gymnasienivå finns flera program där grundläggande brandskyddskunskap bör ingå i målen för yrkesprogrammen. Exempel på sådana program är de med inriktning på tekniska yrken, vård och omsorg eller service. På olika utbildningar bör inriktningarna och effekterna vara olika. Exempelvis bör vissa utbildningar mera inrikta sig på att huvudsakligen klara av att hantera en uppkommen brand medan inriktningen på andra utbildningar huvudsakligen bör inriktas mot att förhindra att brand uppstår. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har lämnat synpunkter på detta till Skolverket i samband med remissen om gymnasieprogrammen Gy 2011³⁸.

Målgruppsanpassat utbildningsmaterial för för-, grund- och gymnasieskola har funnits i många år. Det material som MSB har för närvarande är mycket uppskattat och används av många skolor.

7.1.7 Brandskyddskunskap för nyanlända invandrare

Brandskyddsutbildning bör ingå i introduktionsprogram för nyanlända invandrare.

Exempel på utbildningar är: Skolverkets utbildning Svenska för invandrare (SFI), Migrationsverkets kurser, och kommunernas information i samhällsorientering för nyanlända invandrare.

7.1.8 Brandskyddskunskap för särskilda yrkesgrupper

Yrkesgrupper som regelbundet kommer i kontakt med grupper som är särskilt utsatta vid bränder bör kontinuerligt genomgå anpassad brandskyddsutbildning.

I regleringsbrevet för 2010 fick MSB i uppdrag att ta fram ett utbildningsprogram för yrkesgrupper som har ett särskilt behov av utbildning i brandskydd. I redovisningen³⁹ av uppdraget görs bedömningen att det framför allt handlar om yrkesgrupper som har ett direkt ansvar för vård och omsorg om äldre personer och personer med funktionsnedsättning vilka själva inte kan förväntas kunna bedöma risker eller vidta skyddsåtgärder. Exempel på aktuella yrkesgrupper är hemtjänstpersonal, biståndshandläggare, vårdplanerare och socialtjänstpersonal inom uppsökande verksamhet.

7.2 Tekniska lösningar

Ett bra brandskydd genom olika tekniska lösningar utgör en viktig del av den enskildes brandskydd. Vissa tekniska lösningar är generella för alla grupper i samhället. För grupper som är handlingsbegränsade räcker däremot varken tidigt larm från en brandvarnare eller kunskaper om hur man ska agera vid en brand. Det finns då behov av särskilda tekniska lösningar.

³⁸ Examensmål och programstruktur Gy 2011 (dnr 2009:520) MSB Dnr 2009-14779

³⁹ Uppdragsredovisning - Brandskyddsutbildning för särskilda yrkesgrupper. MSB Dnr 2010-3189

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Effekten av stärkt brandskydd för den enskilde genom olika tekniska lösningar verkar till viss del på det förebyggande området, men i många fall är effekten skadeavhjälpande. Genom att den enskilde får en tidig varning ges mer tid att agera. Att ha rätt utrustning hemma ger förutsättningar att begränsa en brand. Andra lösningar, som sprinkler, syftar till att minska konsekvenserna om en brand uppstår. Lösningar som spisvakt och självslocknande cigaretter förhindrar att brand uppstår. Byggnadstekniska lösningar är långsiktiga, medan t.ex. ökad förekomst av brandvarnare och släckutrustning i hemmen kan ge resultat på kortare sikt.

Den enskildes ansvar för sin säkerhet och för att inte orsaka bränder innebär också ett ansvar att vidta rimliga åtgärder för att förhindra olyckor och begränsa skador. Med insikten om att människor gör fel och misstag krävs det en fortsatt och ökad samverkan mellan berörda myndigheter så att exempelvis byggnader och produkter utformas så att brand inte uppstår eller sprids. Från samhällets sida behövs ett synsätt - liknande Trafikverkets - om s.k. förlåtande miljöer där den enskilde kan göra fel utan att skadas eller omkomma.

Under arbetet med uppföljningen ”Reformen skydd mot olyckor - en uppföljning med förslag till utveckling” framfördes synpunkter om att ett författningsreglerat krav på brandskyddsutrustning i bostäder borde prövas. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap fick den 14 april 2010 i uppdrag⁴⁰ att redovisa hur ett rimligt brandskydd i boendemiljöer och andra liknade miljöer kan tillgodose. Inom uppdraget ingår att särskilt redovisa om det finns behov av ytterligare författningsreglering av brandskyddet inom något område. Uppdraget ska redovisas senast den 1 juni 2011.

7.2.1 Brandvarnare

En lägsta nivå på brandskyddet i bostaden är att det finns fungerande brandvarnare.

Brandvarnare ska ge den enskilde en tidig varning så att tid ges att sätta sig i säkerhet, dvs. utrymma bostaden eller byggnaden. Som framgått omkommer en stor andel vid bränder där det inte har funnits fungerande brandvarnare.

I Boverkets byggregler finns krav på brandvarnare vid nybyggande. Statens räddningsverk lämnade år 2003 allmänna råd och kommentarer om brandvarnare i bostäder med råd om brandvarnare eller motsvarande anordning för tidig varning. Förekomsten av brandvarnare i bostäder har också ökat de senaste åren men är ännu inte tillfredsställande. I en enkätundersökning⁴¹ som MSB genomförde 2010 uppger 85 % av respondenterna att man har minst en fungerande brandvarnare i bostaden. Samtidigt finns undersökningar och information från kommuner som genomfört hembesök att andelen fungerande

⁴⁰ Fö2009/1961/SSK, 2010-04-14

⁴¹ Trygghet och säkerhet, MSB 2010

Datum
2010-09-28

Diarienum
2009-14343

brandvarnare är betydligt lägre. Olika metoder för att fortsatt betona nyttan av brandvarnare behöver vidtas.

7.2.2 Släckutrustning i bostäder

Information om betydelsen av att ha tillgång till släckutrustning i bostaden och att kunna hantera den, bör fortsatt ske.

Tillgång till enkel och säker utrustning samt kunskap om hur den används för att snabbt klara av att släcka en mindre brand är en viktig del av brandskyddet. En pulversläckare är ett bra skydd i hemmiljö. Brandfilt är ett bra komplement till handbrandsläckare för att hantera mindre bränder.

Tillgången till någon form av släckredskap i bostäder varierar. I nämnda enkätundersökningen från 2010 anger två tredjedelar av hushållen att de har tillgång till någon form av släckutrustning i hemmet. För boende i småhus är siffran 89 % medan den för flerfamiljshus endast är 34 %. Ensamstående saknar oftare tillgång till släckutrustning än de som är gifta/sambo. Informationsaktiviteter bör genomföras med syftet att öka andelen hushåll som har släckutrustning.

Genom ökad förekomst av exempelvis handbrandsläckare, och kunskap om hur dessa hanteras, kan fler bostadsbränder släckas i ett tidigt skede.

7.2.3 Självslocknande cigaretter

Sverige bör driva på och följa utvecklingen i Europa vad det gäller s.k. självslocknande cigaretter.

Cigaretter som tappas, glöms bort eller lämnas utan uppsikt är en av de vanligaste orsakerna till dödsbränder. Detta gäller inte bara i Sverige utan inom stora delar av EU. Den 25 mars 2008 fattade EU-kommissionen ett beslut⁴² om brandsäkerhetskrav för cigaretter som saluförs inom EU. Europaparlamentets och rådets direktiv⁴³ om allmän produktsäkerhet är grunden för beslutet. Direktivet fastställer de säkerhetskrav som den Europeiska standardiseringsorganisationen (CEN) ska utgå ifrån när de uppfyller begäran att anta en standard för att minska antändningsbenägenheten för cigaretter. CEN har påbörjat arbetet med att ta fram en standard, MSB medverkar i detta arbete.

Ett införande av självslocknande cigaretterna kommer med stor sannolikhet att innebära att antalet bränder och antalet omkomna vid bränder minskar. Rökning är den största enskilda orsaken till bränder där människor omkommer. År 2008 omkom i Sverige 25 personer vid bränder orsakade av rökning. Självslocknande cigaretter kommer dock inte att förhindra alla bränder som orsakas av rökning, men en stor andel av dessa.

⁴² 2008/264/EG

⁴³ 2001/95/EG, 3 december 2001

7.2.4 Utveckling av tekniska brandskyddslösningar

Kunskapen om samt förekomst och utveckling av alternativa tekniska brandskyddslösningar bör stimuleras och spridas.

Kunskaperna om brandvarnare och handbrandsläckare är relativt stora. Exempel på teknik som kan skydda de mest utsatta såsom lätt monterbara automatiska släcksystem och boendesprinkler är generellt mindre kända. Andra lösningar som huvudsakligen har till uppgift att förebygga brand som spisvakt och bjälklagstemperaturindikator är exempel på lösningar som bör uppmärksammas mer. Framför allt behöver kunskap om brandskyddstekniska lösningar och system spridas även utanför de organisationer som vanligen uppmärksammar dessa, exempelvis till vård och omsorgsförvaltningar i kommunerna.

På senare år har t.ex. tekniken för lätt monterbara automatiska släcksystem utvecklats. Ett sådant system kan snabbt och enkelt installeras i befintliga miljöer utan att det medför några större ingrepp eller kostnader som är fallet för andra fasta släcksystem. En annan fördel är att systemet enkelt kan flyttas till den som bäst behöver det extra skyddet. Flera kommuner i Sverige har införskaffat sådana system och placerat ut dessa hos identifierade riskpersoner. Det finns flera exempel på hur systemen har aktiverats och därigenom sparat liv och förhindrat materiella skador.

Alla, centralt, regionalt och lokalt, behöver bidra till att öka och sprida kunskaperna om och förekomsten av brandskyddstekniska lösningar. Information och erfarenheter från kommuner som installerat liknande system bör spridas, exempelvis genom de fora som föreslagits.

7.2.5 Sprinkler i särskilda boenden för äldre

I särskilda boenden för äldre behöver sprinklerinstallationer finnas i ökad omfattning.

I de kommande byggreglerna föreslås krav på sprinkler i särskilda boenden för personer med vårdbehov. Det är ett viktigt första steg mot ett bättre brandskydd i vård- och äldreboenden. Det är dock viktigt att sprinklerinstallationerna ökar även i befintliga äldreboenden.

Traditionella krav på larm, bemanning och byggnadstekniskt brandskydd är i många fall inte tillräckliga. De snabba brandförlopp som idag förekommer gör att någon form av aktivt släcksystem behövs om de boende har svårt att själva utrymma och inte snabbt kan få hjälp av utbildad personal.

7.2.6 Brandskydd i andra boendeformer för äldre

Brandskyddet behöver stärkas för äldre som har svårt att hantera en brand och att klara en utrymning på egen hand.

Datum
2010-09-28

Diarienum
2009-14343

Äldreboendedelegationen konstaterar i sitt slutbetänkande⁴⁴ att fler bostäder av olika slag för äldre behöver skapas för att klara bostadsförsörjningen i framtiden. Många äldre upplever ett alltför stort glapp mellan den ordinära bostaden och det särskilda boendet.

I regleringsbrevet för 2010 har MSB fått i uppdrag att, i samråd med Socialstyrelsen och Boverket, med utgångspunkt från utformade definitioner av nya boendeformer för äldre, föreslå lämpliga krav på brandskydd för dessa. Utgångspunkten i detta arbete är att brandskyddet bör utformas med hänsyn tagen till de boendes förväntade förmåga att hantera en brand och att genomföra en utrymning.

Svårigheter kan uppstå när många som inte själva kan medverka vid utrymning vistas i samma byggnad. Höga krav på byggnadstekniskt brandskydd - högre än i ordinärt boende - behöver finnas. Andelen äldre i befolkningen ökar och en allt större andel bor kvar i och vårdas i hemmet. För äldre som bor i ordinärt boende bör brandskyddet kunna utgöra del av det stöd som ges från samhällets sida, så att bostaden kan anpassas till den äldres förutsättningar.

7.2.7 Lös inredning

Sverige följer och bidrar till utvecklingen i Europa vad gäller brandsäkerhet för lös inredning.

En brand startar ofta i en produkt eller lös inredning. Ofta är den av plast som brinner fort och utvecklar mycket rök vilket kan bli livsfarligt på kort tid. Därför behöver den lösa inredningens brandegenskaper uppmärksammas.

I den bostadsmiljö som fanns 1950 tog det normalt 15 minuter från en antändning tills dess att ett rum var övertänt. Ett kvarts sekel senare var tiden nere på fem minuter och nu kan farliga förhållanden uppstå redan efter 2-3 minuter. Denna utveckling beror på den ökande användningen av plaster i inredningen. Plaster är brännbara och för att förhindra antändning och fördröja brandens tillväxt används ofta flamskyddsmedel, vilka ofta är miljöfarliga, men plasten är fortfarande brännbar.

I Sverige upphävdes Konsumentverkets riktlinjer för stoppade sittmöbler 2007. Istället hänvisas till en standard för provning av stoppade möbler. Stoppade möbler som i Sverige säljs till vanliga konsumenter ska klara en CEN-standard där kravet är att inte antändas av en glödande cigarett.

I Storbritannien ställs sedan 1988 krav⁴⁵ för stoppade möbler, vilket de bedömer har bidragit till att antalet omkomna vid bränder minskat. Användningen av farliga flamskyddsmedel har ökat på grund av dessa krav. Kraven omfattar

⁴⁴ Bo bra hela livet SOU 2008:113

⁴⁵ The Furniture and Furnishings (Fire Safety) Regulations 1988

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

även märkning av produkterna så att det framgår vilka brandkrav möbelen uppfyller. Flera länder har visat intresse för den brittiska lagstiftningen.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska fortsätta att verka för ett miljöanpassat brandskydd där design och materialval bör få en större betydelse i framtida standarder. Sådant arbete ska drivas på sikt och tillsammans med andra länder. Sverige bör verka för brandprovningmetoder som provar hela produkten och även bedömer rökutvecklingen. Myndigheten kan medverka till en sådan utveckling.

7.3 Lokal samverkan

”Lokal samverkan” innebär samverkan på lokal nivå för att identifiera de grupper och individer som har behov av särskilt riktade kommunikationsinsatser eller brandskyddsåtgärder. Det handlar också om fastighetsägarnas ansvar och om samverkan mellan fastighetsägare och brukare (hyresgäst).

Genom tillsyn kan brandskyddet på lokal nivå kontrolleras men också utvecklas. Länsstyrelsen kan vid sin tillsyn av kommunerna bidra till att erfarenheter av lokal samverkan på området sprids. Kommunernas tillsyn bidrar till att brandskyddet i t.ex. flerbostadshus upprätthålls och förbättras. Vid brandskydds kontroll av eldstäder kan information om brandskydd bidra till att antalet eldstadsrelaterade bränder minskas.

7.3.1 Identifiering av individer med särskilda behov

För att identifiera individer med särskilda behov behövs samverkan på lokal nivå.

En del personer är handlingsbegränsade och då räcker det inte med information eller vanliga tekniska lösningar som brandvarnare. Under ”Tekniska lösningar” förs ett resonemang kring att dessa grupper kan behöva anpassade lösningar för sitt brandskydd. De förslag som redovisas tidigare om riktade kommunikationsinsatser, kan med fördel fokuseras på de särskilt utsatta grupperna. För att identifiera vilka grupper och individer som är berörda behövs samverkan mellan olika förvaltningar inom kommunen. Kommunen bör brett och systematiskt analysera behoven av särskilda insatser.

Exempel på grupper som kan vara särskilt utsatta för brand eller svåra att nå med information är de allra äldsta, funktionsnedsatta, personer som vårdas i hemmet, människor med annat modersmål än svenska, ensamstående (främst män med missbruksproblem) eller andra socialt utsatta personer.

Socialstyrelsen har i uppdrag att tillsammans med MSB, Statens folkhälsoinstitut, Rikspolisstyrelsen, Boverket med fler, ta fram en nationell handlings- och åtgärdsplan för säkerhetsfrämjande arbete för personer 65 år och äldre. I uppdraget ingår att lämna förslag på konkreta nationella mål samt förslag på

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

hur berörda aktörer kan omsätta befintlig kunskap om förebyggande och säkerhetsfrämjande åtgärder till praktisk handling.

Genom samverkan i kommunen mellan olika förvaltningar och fastighetsägare kan man ofta identifiera dessa på individnivå även om vissa juridiska hinder kan förekomma. I MSB:s enkät om skadeförebyggande arbete framkommer att det i många kommuner är svårt att få till en bra samverkan och samordning över förvaltningsgränserna. Exempel på hur arbetet genomförs i olika kommuner bör spridas.

7.3.2 Fastighetsägarens roll

Ansvar för brandskyddet innebär enligt lagen om skydd mot olyckor att i skälig omfattning hålla utrustning för livräddning och släckning vid brand och vidta övriga åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att hindra eller begränsa skador till följd av brand. Det kan exempelvis innebära att se till att byggnaden har brandvarnare, att underhålla byggnadens brandskydd och att informera de boende.

Ansvar för brandskyddet ligger både på den som äger byggnaden, dvs. fastighetsägaren eller bostadsrättsföreningen, och på dem som använder byggnaden (nyttjanderättshavare), exempelvis hyresgästerna. Lagen uttrycker inte hur ansvaret för brandskyddet ska delas upp mellan ägaren till fastigheten och de boende, men normalt sett svarar ägaren för åtgärder som hör till byggnaden och dess fasta tillbehör medan hyresgästen svarar för att bostaden används på ett ansvarsfullt sätt.

Det är av särskild vikt att fastighetsägarens kunskap om hur det byggnadstekniska brandskyddet är avsett att fungera överförs till brukaren. För att såväl fastighetsägare som de boende ska kunna ta sitt ansvar kan olika former av stöd behövas. Detta kan t.ex. röra sig om stöd till fastighetsägare hur man systematiskt arbetar med brandskyddet eller särskilt anordnade informationskvällar för fastighetsägare om detta. Det kan också handla om samverkan när det finns behov av mera riktade insatser, t.ex. till personer som har begränsade kunskaper i svenska språket.

För att kontrollera att fastighetsägarna uppfyller sina skyldigheter har kommunen en tillsynsuppgift. Kommunen behöver analysera och prioritera sin tillsynsverksamhet och i denna bör även tillsyn av brandskyddet i exempelvis flerbostadshus ingå. Tillsynen kan lämpligen inriktas mot fastighetsägarens sätt att organisera och bedriva sitt systematiska brandskyddsarbete. Stickprovskontroller av brandskyddsinstallationer, t.ex. rökluckors funktion bör ingå vid tillsynen.

7.3.3 Eldstadsrelaterade bränder

Eldstadsrelaterade bränder svarar i villor och småhus för mer än hälften av alla bränder. Vanliga orsaker är bristfälliga installationer, felaktig eldning, att ren-

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

göring inte är utförd eller utförd på ett felaktigt sätt eller olika kombinationer av dessa.

Bristfälliga eldstadsinstallationer har en lång orsakskedja. Identifierade delar där påverkan kan ske är: försäljningen/anskaffningen, den kommunala byggprocessen, produktleveransen, installationen, installationsbesiktningen och brandskyddskontrollen. Insatser behöver göras så att varje del i orsakskedjan påverkas. Ju tidigare en påverkan sker desto större är möjligheten att installationen blir rätt utförd.

När det gäller felaktig eldning beror detta i stor utsträckning på kunskapsbrist. En försvårande faktor är att kunskapsbristen kan finnas i flera av de led som beskrivs ovan, vilket gör att brukaren kan ha svårt att finna rätt information om hur man eldar rätt och underhåller sin eldstad. Exempel på arbete som utförs är en del punktinsatser som försäkringsbranschen genomfört och informerat med gott resultat. Annat pågående arbete är ett projekt för ökad kunskap och bättre brandskydd kopplat till mindre eldstäder, t.ex. öppna spisar och kaminer. Inom ramen för detta har bl.a. de vanliga brandorsakerna beskrivits och information tagits fram och spridits genom foldern "Umgås och trivs framför brasan".

Kommunerna har en stor roll i arbetet med att minska eldstadsrelaterade bränder. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap kommer att fortsätta arbetet med att sprida kunskap och information om installation och eldnings teknik, bl.a. via filmer och informationsmaterial, samt stödja och vägleda kommunerna i deras arbete. Myndigheten kommer också att verka för att kommunernas arbete med rengöring (sotning) och brandskyddskontroll blir en mer integrerad del i arbetet med skydd mot olyckor och att frågorna lyfts fram i de kommunala handlingsprogrammen för förebyggande verksamhet.

7.4 Utvärdering och forskning till stöd för den nationella strategin

Erfarenheter från motsvarande strategiska satsningar inom andra säkerhetsområden och inom andra länder pekar entydigt på vikten av att stödja arbetet med en målmedveten satsning på utvärdering och forskning. Kunskap om bränder och dess orsaker är väl utvecklad, bl.a. genom det brandutredarprogram som bedrivits sedan 1996. Programmet har fångat upp risker och trender i brandutveckling, bl.a. har felaktigt konstruerade produkter identifierats och åtgärdats. Arbetet behöver dock utvecklas och analyser av vilka personer som omkommer och vilka miljöer de befinner sig i behöver belysas tydligare för att ge bättre underlag till det förebyggande arbetet.

7.4.1 Utvärdering

Brandsäkerhetsområdet har traditionellt kännetecknats av en rad goda initiativ, kampanjer och liknande, men även av en brist på utvärdering. Detta gör det svårt att bedöma effekten av olika åtgärder och som en följd av detta svårighe-

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

ter att välja eller rekommendera de mest effektiva. Vidare har det funnits en tendens att satsa på generella åtgärder som riktats till "allmänheten". Som nämnts har en ökad kunskap om betydelsen av att differentiera metoder och åtgärder i förhållande till olika mål- och riskgrupper vunnit gradvis insteg. Effektiviteten hos olika metoder eller kanaler för att nå ut till sådana grupper är dock bristfällig. När det gäller tekniska åtgärder finns ett antal utvärderingar som visar på tydliga effektsamband, exempelvis avseende brandvarnare. Som framgått kommer nya åtgärder att introduceras under perioden, exempelvis självslocknande cigaretter. Utvärderingsprogram som medger en snabb och kvalitetssäkrad bedömning av effekterna av dessa och andra åtgärder bör utvecklas.

För att stödja den mål- och resultatstyrningsinriktning som den föreslagna strategin innehåller behöver ett övergripande utvärderingsprogram etableras. Ett sådant program kan till viss del och på övergripande nivå genomföras av MSB, men måste ha sin bas i lokal (själv)utvärdering i kommunerna. I detta sammanhang blir MSB:s roll snarare att tillhandahålla utbildning i utvärdering, att anvisa lämpliga metoder och att tillgängliggöra resultat för kunskaps-spridning i de fora som beskrivs.

7.4.2 Ökad kunskap och forskning inom brandområdet

Den hittillsvarande forskningen inom brandområdet, på de brandtekniska institutionerna och inom ramen för exempelvis Brandforsk, har i begränsad omfattning behandlat problematiken kring bostadsbränder, och till sin karaktär varit i huvudsak tekniskt inriktad på att begränsa och släcka bränder. En ökad satsning bör ske på kunskap om att förebygga bränder. Det behövs mer kunskap om vilka beteenden och faktorer som bidrar till att vissa grupper i större utsträckning än andra drabbas av brand och omkommer till följd av brand. Av statistik och dödsbrandsutredningar framstår tydligt de sociala aspekternas betydelse för problembilden. Det finns därför ett behov av en mer tvärvetenskaplig forskningsansats inom området.

Som en integrerad del av strategin bör därför en stödjande, tvärvetenskaplig forskningssatsning inom området etableras. Inom Brandforsk, som är försäkringsbolagens, industrins och samhällets gemensamma organ för forskning inom brandområdet, planeras för närvarande ett större och samlat forskningsprojekt om bostadsbränder. Projektet beräknas starta i början av 2011, och förutsätter att en gemensam finansiering från berörda intressenter kan skapas. Projektet utgör en viktig del i strategin för att stärka den enskildes brandskydd. En sådan satsning kan till viss del stödjas genom en målmedveten prioritering inom ramen för MSB:s befintliga forskningsmedel.

Det är också angeläget att MSB arbetar med en kvalitetssäkring av datainsamlingen från räddningstjänstens insatsrapporter och rapporter från bränder där människor omkommit. Det är också angeläget att utveckla samarbetet med andra myndigheter och organisationer som kan bidra till att kunskapen om

problembilden ökar. I insats- och dödsbrandsrapporter behöver andelen okända faktorer reduceras för att bidra till att öka kunskaperna om branden, miljön och personerna (se även avsnitt 3.2).

8 Uppdragsersättning till ideella organisationer

8.1 Bakgrund

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap beviljar uppdragsersättningar till olika ideella organisationer som genomför utbildning i syfte att öka allmänhetens och därmed den enskildes kunskaper för att förebygga och hantera olyckor som inträffar och att hantera egna förhållanden som uppstår vid kriser och extraordinära händelser.

Erfarenheterna från andra världskriget gav upphov till bildandet av nya frivilliga organisationer. Under hela det s.k. kalla krigets tid har de olika frivilligorganisationerna arbetat med ett brett perspektiv med rekrytering, utbildning och upplysningsverksamhet. Även ungdomsverksamhet utgör ett viktigt inslag i arbetet för flera av organisationerna. För att säkra verksamheten har staten genom bidrag stött organisationerna. Syftet har varit och är fortfarande att inom olika kunskapsområden utbilda personal för uppgifter inom försvar och krisberedskap.

Myndigheten har enligt nuvarande regleringsbrev en högstpost på sitt förvaltningsanslag (anslag 2:7) som möjliggör att fördela 32 mnkr till ideella organisationer för genomförande av kursverksamhet riktad till allmänheten. Medlen utgår som uppdragsersättning för kursverksamhet som syftar till att öka den enskildes kunskaper i att förebygga och hantera olyckor, samt hantera egna förhållanden som uppstår vid en samhällskris/extraordinär händelse. Uppdragsersättningen fördelas efter ansökningsförfarande och beslut som MSB fattar i varje enskilt fall. En arbetsgrupp prövar ansökningarna mot gällande inriktning för innevarande treårsperiod (2009-2011)⁴⁶, uppfyllda kriterier samt under uppdragsperioden att organisationen uppfyllt sitt åtagande av kursverksamhet.

Nuvarande inriktning innehåller några specifika mål som verksamheten ska leda till, samt vissa kriterier som prioriteras vid beslut om tilldelning av medel. Ett centralt kriterium är att kursverksamheten riktas direkt till tredje person, dvs. direkt till den som ska skydda sig i egenskap av privatperson. Därefter prioriteras anhörigutbildningar för barn och äldre. Vidare anges även vissa villkor som måste uppfyllas, t.ex. att kursverksamheten ska ha nationell geografisk täckning, att kurserna bedrivs utanför de områden som omfattas av kommunalt eller annat reglerat ansvar, att det är kostnadsfritt för deltagarna samt att kurserna ökar den enskildes kunskaper om olycks- och skadebilden i samhället och därmed också riskmedvetenheten och kunskapen att värdera risker.

⁴⁶ Rutin - Uppdragsersättning inom självskyddsverksamheten, MSB Dnr 2009-10273

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Nuvarande inriktning i form av beslut om uppdragsersättning utgår från hur den faktiska olycks- och skadebilden ser ut. Åttio procent av alla personskador till följd av olyckor inträffar i hem- och fritidsmiljön. Andra olyckstyper än brand är dominerande, t.ex. fallolyckor, vilket också påverkar besluten om vilka kursverksamheter som får ersättning. Flera av de organisationer som beviljats självskyddsmedel för perioden 2009-2011 genomför kurser inom brandsäkerhetsområdet, t.ex. Brandskyddsföreningen Sverige, Föreningen Räddningskårer i Samverkan (FRIS), Sveriges Civilförsvarsförbund (SCF) och pensionärsorganisationen PRO. De verksamheter som idag tilldelas högst ersättning är kurser i Första hjälpen, Hjärt-lungräddning och hur man förebygger olyckor i bl.a. fritidsmiljö.

Som nämnts ovan baseras den gällande inriktningen på aktuell olycks- och skadebild. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap anser att gällande inriktning och uppdragsersättning för självskyddsverksamheten ska kvarstå, där olycks- och skadebilden även fortsättningsvis ska styra medelstilledningen. Dock kan MSB inför beslut om medelstilledning, särskilt se över vilka målgrupper kursverksamheterna avser och därigenom göra vissa prioriteringar, under förutsättning att ställda villkor i övrigt uppfylls.

Under innevarande uppdragsperiod görs löpande avstämningar av genomförd verksamhet för att kunna omfördela outnyttjade medel till de organisationer som har överkapacitet av prioriterad uppdragsinriktning som t.ex. under 2009 då brandskyddsutbildning prioriterades.

8.2 Kan uppdragsersättningarna användas på annat sätt?

Uppdragsersättningen bör i framtiden, liksom idag, anpassas löpande till de behov som finns i samhället utifrån i första hand utvecklingen av olycks- och skadebilden såsom den redovisas i statistiken över området. Till detta kan komma ett behov av andra insatser av förebyggande och mer operativ karaktär som t.ex. första hjälpen och hjärt- och lungräddning. Information och upplysning om samhällets säkerhet i vidaste bemärkelse, dvs. säkerhetspolitik, försvar och krisberedskap är också områden där de frivilliga organisationernas kompetens kan utvecklas och användas.

Det handlar om att fördela uppdragsersättningarna inom områden där de gör den största samhällsnyttan. Det kan ske genom informations- och kommunikationsinsatser som riktar sig till särskilt utsatta grupper som t.ex. äldre och funktionsnedsatta (se även avsnitt 7.1.2 och 7.3.1 ovan). Detta kan innebära ett ökat behov för staten att välja leverantör av den utbildning, kompetensuppbyggnad och för de informations- och kommunikationsinsatser som erbjuds den enskilde. Hänsyn bör också tas till hur mycket resurser som krävs i form av utbildning och övning för att framgångsrikt driva en fråga och höja den enskildes kunskap och förmåga att förebygga och hantera olyckor samt egna förhållanden som kan uppstå vid en samhällskris eller extraordinär händelse. Här

Datum
2010-09-28

Diarienum
2009-14343

måste hänsyn i ökad utsträckning tas till enskilda gruppers behov och förutsättningar att tillämpa sina kunskaper.

Fortsatt viktiga plattformar för utbildning är kurser och olika aktiviteter i frivilligorganisationernas regi. Även möjligheterna att använda Internet i informations- och kommunikationsarbetet bör undersökas. Skolan är exempel på en viktig plattform för information och frågor om olyckor och skador kan på olika stadier och inom olika program tas upp i undervisningen. Till detta kan också läggas möjligheten att t.ex. vid hembesök informera och lämna råd till den enskilde om hur den egna säkerheten i hemmet och närmiljön kan förbättras.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap anser att det som grund för bedömning av hur uppdragsersättningarna bör användas i framtiden krävs en ingående analys och dialog mellan företrädare för staten och för de ideella organisationerna. Myndigheten avser att under 2011 utarbeta en ny inriktning för den kommande 3-årsperioden avseende uppdragsersättningarna.

9 Genomförande

9.1 Nationell samverkansgrupp

Den vision och de mål som den nationella strategin utgår från betonar behovet av ett långsiktigt, brett och mångfacetterat förebyggande arbete för att stärka den enskildes brandskydd. Detta kräver samverkan mellan och inom olika nivåer. Det är inte enbart de enskilda insatserna, utan systemet med många samverkande aktörer och aktiviteter som kommer att utgöra den främsta framgångsfaktorn i genomförandet av strategin.

För att samordna, långsiktigt förvalta och vid behov utveckla den nationella strategin kommer MSB att ta initiativ till att en nationell samverkansgrupp bildas. I samverkansgruppen bör olika aktörer ingå, såväl statliga myndigheter som kommuner, bransch- och frivilligorganisationer som kan påverka och bidra till ett stärkt brandskydd för den enskilde.

9.2 Kontinuerlig kommunikation

En väsentlig framgångsfaktor för att uppnå bestående effekt är kontinuitet – främst när det gäller påverkan av attityder och beteende. Här spelar regelbundet återkommande och samordnad kommunikation en stor roll. Insatserna behöver följas upp, utvärderas och fortlöpande vidareutvecklas för att säkra effekt och möjliggöra kursändringar. Nya former för målgruppsanpassad kommunikation behöver ständigt utvecklas. Därför poängteras också i strategin behovet av en nationellt samordnad långsiktig kommunikationsinsats med årligen återkommande insatser på nationell nivå som kan samordnas med insatser på regional och lokal nivå. Hembesök, studiecirkel och kursverksamhet, öppet hus-verksamhet, sociala medier, mediepåverkan, annons- och pr-kampanjer m.m. utgör exempel på genomförandemix.

Att ta fram och samordna långsiktiga informations- och kommunikationsinsatser, liknande den engelska som beskrivs i avsnitt 5.1, innebär behov av resurser för upphandling av konsulttjänster (koncept, strategi, planering, genomförande, utvärderingar), produktion av informations- och kommunikationsmaterial, löpande pr- och annonsatsningar med mera. I England har t.ex. betydande resurser satsats under en lång tid.

För att kunna genomföra hembesök mer systematiskt och i större skala på lokal nivå kan det finnas behov av någon form av ekonomiskt stöd till kommunerna. Exempel från England visar att detta har varit effektivt för att få igång hembesök på bred front och att detta både sparat liv och bidragit till en betydande minskning av antalet bostadsbränder (se avsnitt 5.2).

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap avser att återkomma med ett förslag till åtgärder och behov av resurser för insatserna i kommande budgetunderlag.

9.3 Utbildning för förändrat arbetssätt

Ett ökat fokus på förebyggande åtgärder förutsätter ett förändrat arbetssätt vilket är beroende av såväl attitydförändringar som nya kunskaper hos professionella och ideella aktörer på alla nivåer. Den nationella strategin omsatt på lokal nivå - där strategin i praktiken måste få effekt - förutsätter en långtgående och långsiktig samverkan över organisatoriska gränser, kompetens i systematiskt säkerhets- och brandskyddsarbete liksom risk- och kriskommunikation. Det finns behov av utbildningsinsatser inom dessa områden. Utbildning bör kunna erbjudas av aktörer på både nationell och lokal nivå.

9.4 Utbildningar och utbildningskoncept för grundskola, gymnasium, SFI med flera

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap pekar på behovet av brandskyddsutbildning i för-, grund- och gymnasieskola samt i olika typer av introduktionsutbildningar för invandrare. För att genomföra detta behöver målgruppsanpassade utbildningar för olika nivåer inom grund- och gymnasieskola tas fram. Myndigheten har utvecklat utbildningsmaterial för grundskolan men motsvarande behöver utvecklas för exempelvis yrkesinriktade gymnasieutbildningar, kvalificerade yrkesutbildningar och SFI.

9.5 Ökad forskning inom brandområdet

Det finns ett behov av en mer tvärvetenskaplig forskningsansats inom brandområdet. Inom Brandforsk planeras för närvarande ett större och samlat forskningsprojekt om bostadsbränder. Projektet utgör en viktig del i strategin för att stärka den enskildes brandskydd. Detta förutsätter att en gemensam finansiering från berörda intressenter kan skapas. En sådan satsning kan till viss del stödjas genom en målmedveten prioritering inom ramen för MSB:s befintliga forskningsmedel.

10 Referenser

- Arbete med brandförebyggande verksamhet. SRV 179-7759-2008
- Bo bra hela livet. SOU 2008:113
- Brandskyddsutbildning för särskilda yrkesgrupper. MSB Dnr 2010-3189
- Brannsikkerhet. Forebygging og brannvesenets redningsoppgaver, Stortingsmelding Nr 35 2008-2009
- Comparison of community based smoke detector distribution methods in an urban community, Injury Prevention, 1998
- Ett säkert liv för alla. Inrikesministeriets publikationer 23:2008
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/95/EG av den 3 december 2001 om allmän produktsäkerhet (EUT L 11, 15.1.2002)
- Evaluation of three smoke detector promotion programs. American Journal Preventive Medicine, 1998
- Evaluering av tiltak mot brann. Har røykvarslere, håndslokningsapparater og sprinkleranledd hatt effekt på brannsikkerheten i Norge? SINTEF STF22 A00853
- Examensmål och programstruktur Gy 2011 (dnr 2009:520). MSB Dnr 2009-14779
- Final Evaluation of the Home Fire Risk Check Grant and Fire Prevention Grant Programmes – Case Studies. Fire Research 2/2009. Communities and Local Government
- Final Evaluation of the Home Fire Risk Check Grant and Fire Prevention Grant Programmes. Fire Research 2/2009. Communities and Local Government
- FIRE KILLS, Media Campaign, Annual Report 2008-09. Departement for Communities and Local Government.
- Framtidens risker och säkerhetsarbete. Räddningsverket 2008.
- Inriktning av aktiviteter efter branden i Rinkeby, den 25 juli 2009. MSB Dnr 2009-11304
- Kommissionens beslut av den 25 mars 2008 om brandsäkerhetskrav för cigaretter i Europastandarder på grundval av Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/95/EG (2008/264/EG)

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser. Räddningsverket
2005

Ny inriktning av frivillig beredskapsverksamhet. SOU 2008:101

Olyckor & kriser 2009/2010. MSB 0170-10

Quantitative Exploration of the Impact of the Fire Kills Media Campaign. Fire
Research 4/2009. Communities and Local government

Reformen skydd mot olyckor - en uppföljning med förslag till utveckling. DS
2009:47

Reformerad räddningstjänstlagstiftning. Regeringens proposition 2002/03:119

Risker i det moderna samhället - samhällsvetenskapliga perspektiv. Student-
litteratur AB, 2009

Sirenen, nr 7 2003 samt nr 2 2008.

Säkerhetens bestämningsfaktorer. NCO 2006:6

The Furniture and Furnishings (Fire Safety) Regulations 1988

Trygghet och säkerhet. MSB 2010

Uppdragsersättning inom självskyddsverksamheten. MSB Dnr 2009-10273

www.aksjonboligbrann.no

Bilaga 1: Förteckning över dem som deltagit vid mötena om den nationella strategin

Boverket
Brandskyddsföreningen Sverige
Fastighetsägarna
Föreningen räddningstjänster i samverkan
Försäkringsförbundet
Hyresgästföreningen
Karlstad kommun
Kristianstads kommun
Luleå kommun
Mariestads kommun
Migrationsverket, Mottagningsenheten
Nerikes Brandkår
Närradions riksorganisation
Riksförbundet Öppna Kanaler i Sverige
Räddningstjänsten Dala Mitt
Räddningstjänsten Höga Kusten-Ådalen
Räddningstjänsten Storgöteborg
Räddningstjänsten Strängnäs
Räddningstjänsten Syd
Räddningstjänsten Östra Götaland
Skolverket, Vuxenutbildningsenheten
Skorstensfejarmästarnas Riksförbund
Socialstyrelsen
Storstockholms Brandförsvaret
Sundsvalls kommun
Södertörns Brandförsvärsförbund
Villaägarnas Riksförbund
Västra Sörmlands Räddningstjänst

Bilaga 2: Nationella skadebilden, diagram och kommentarer

Data nedan bygger på MSB:s sammanställningar av den kommunala räddningstjänstens upprättade insatsrapporter.

I materialet som redovisas har data för åren 1999-2009 använts avseende dödsbränderna och data från åren 1996-2009 alternativt 2005-2009 för bostadsbränderna. Anledningen till detta är att vissa data beskrivs bättre i och med den kvalitetsförbättring som genomfördes 2005.

I samtliga diagram nedan är data hämtat från Insatsstatistiken, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap om inte annat anges. Aktuell period anges vid respektive diagram. Med "Småhus" avses bostadstyperna villa, rad/par/kedjehus samt fritidshus.

Bostadsbränder

I nedanstående diagram redovisas data kring bostadsbränder. Bostadsbrändernas karakteristik skiljer sig åt i viss mån beroende på om dessa inträffar i småhus eller flerbostadshus. Det går även att se vissa mönster i fördelningen mellan kommungrupper.

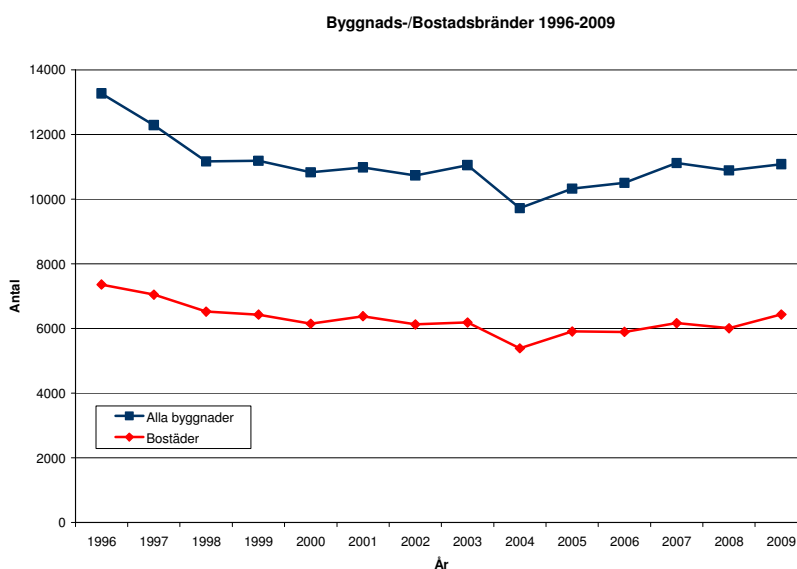

Diagram 1a. Antalet bränder i byggnad ligger runt 11 000 de senaste åren, av dessa inträffar cirka 6000 i bostäder.

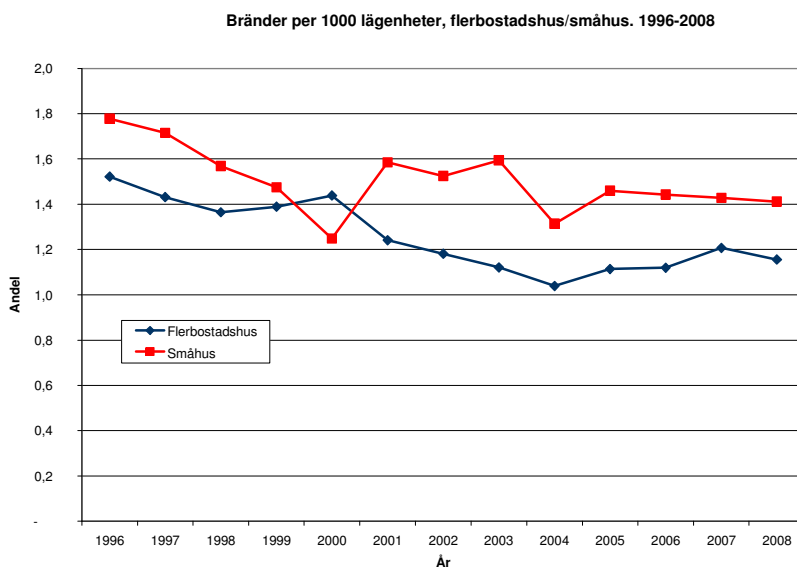

Diagram 1b. Fördelningen mellan flerbostadshus och småhus är jämn. Det brinner dock något oftare i småhus. Diagrammet visar bränder i flerbostadshus/småhus per 1000 lägenheter i bostadsbeståndet.

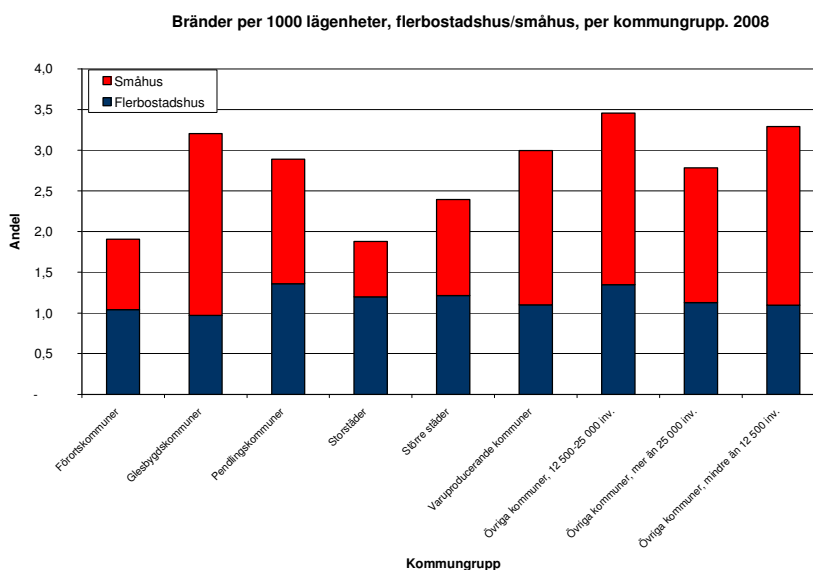

Diagram 1c. Diagrammet visar bränder i flerbostadshus/småhus per 1000 lägenheter i bostadsbeståndet, fördelat på olika kommungrupper. Småhusbränder är exempelvis drygt tre gånger vanligare i glesbyggd jämfört med storstäder.

10 vanligaste kända brandorsakerna, flerbostadshus/småhus. 2005-2009

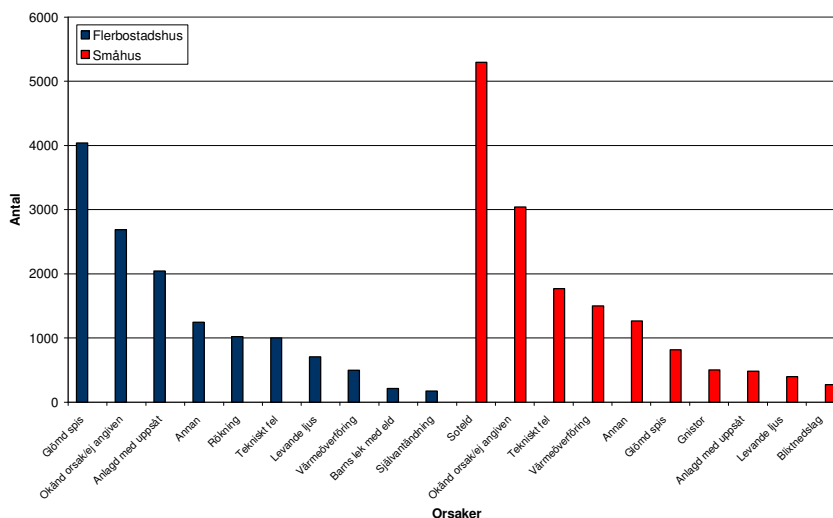

Diagram 2a. I småhus är eldstadsrelaterade bränder dominerande, medan det i flerbostadshus är vanligare att man glömer något på spisen.

10 vanligaste kända startföremålen, flerbostadshus/småhus. 2005-2009

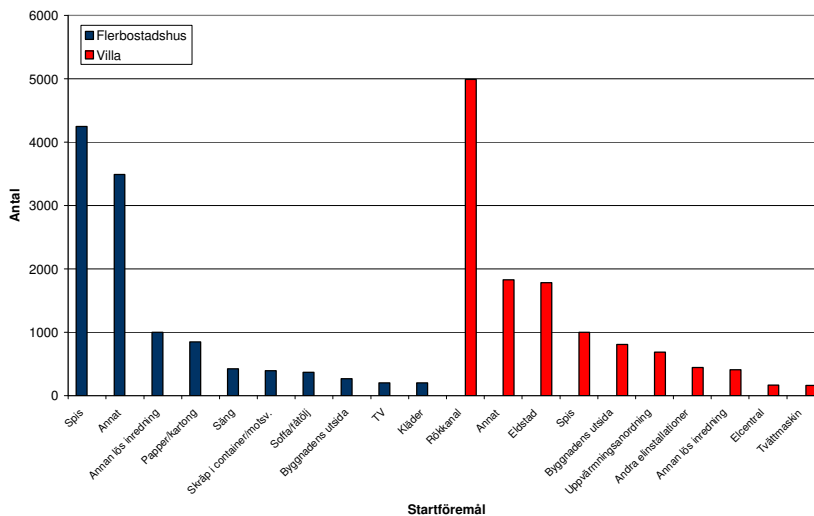

Diagram 2b. I småhus startar bränder oftare i någon till eldstaden hörande del. I flerbostadshus är spisen det vanligaste startföremålet. I småhus är bränderna förknippade med skorstenen och i flerbostadshus inträffar de i köket.

Omfattning vid räddningstjänstens framkomst, flerbostadshus/småhus. 2005-2009

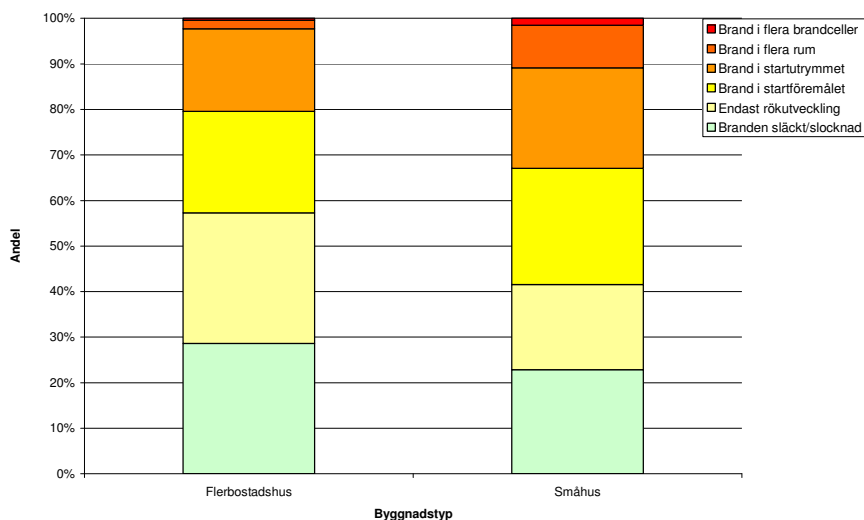

Diagram 3a. Brändernas omfattning vid räddningstjänstens framkomst, fördelat på flerbostadshus och småhus. Vid närmare 80 % respektive 70 % av bränderna är branden begränsad till startföremålet eller släckt vid framkomst.

Brandvarnarförekomst och omfattning vid räddningstjänstens framkomst, alla bostäder. 2005-2009

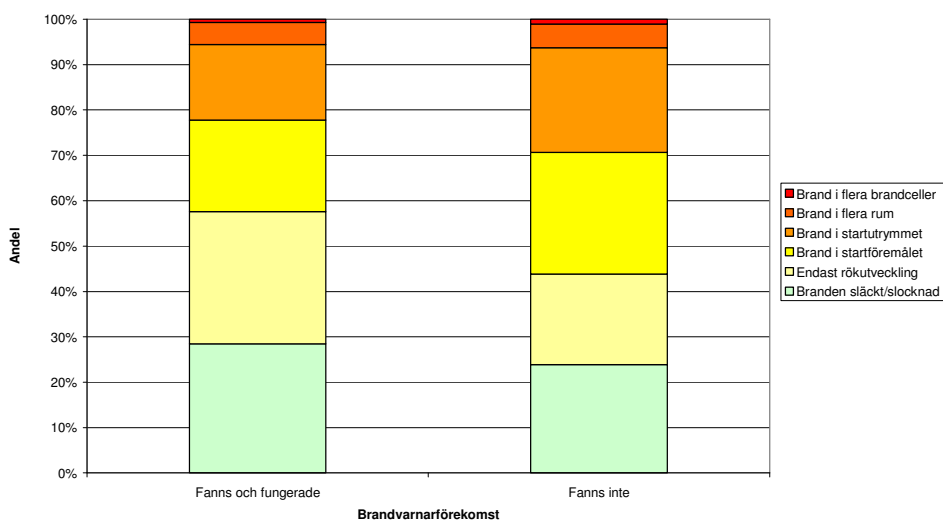

Diagram 3b. Branden är begränsad till startföremålet eller släckt vid framkomst i en större andel av bränderna om brandvarnare finns.

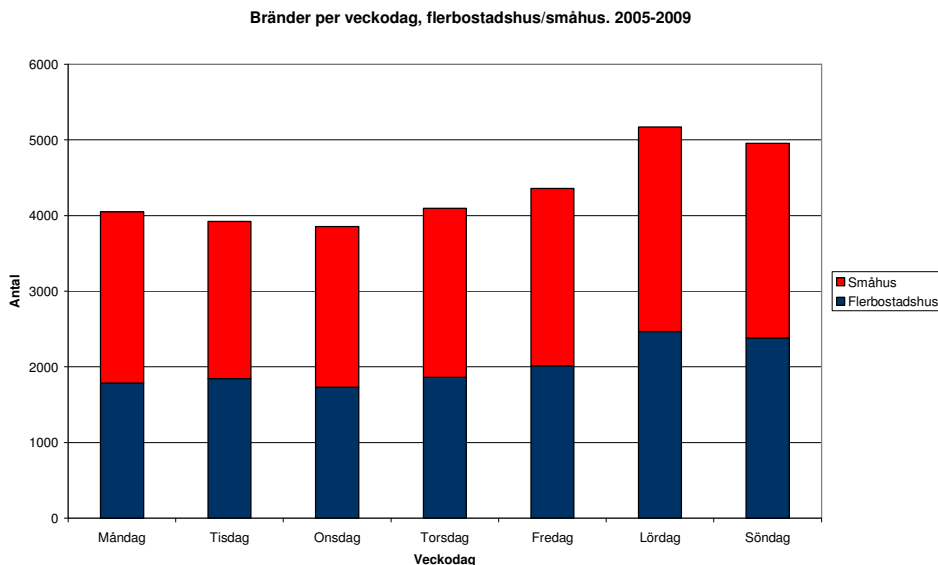

Diagram 4a. Sett över veckans dagar sker en ökning av antalet bostadsbränder mot veckoslutet.

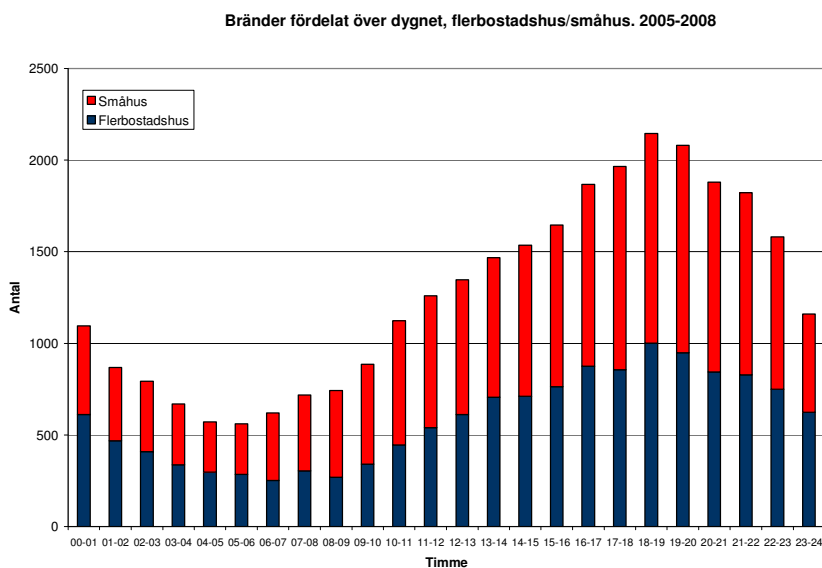

Diagram 4b. Över dygnets timmar sker en ökning av antalet bostadsbränder under eftermiddag och kvällstid. Tillsammans med mönstret för veckodagarna kan man göra en koppling mellan mänsklig aktivitet och brands uppkomst.

Bränder per månad, flerbostadshus/småhus. 2005-2009

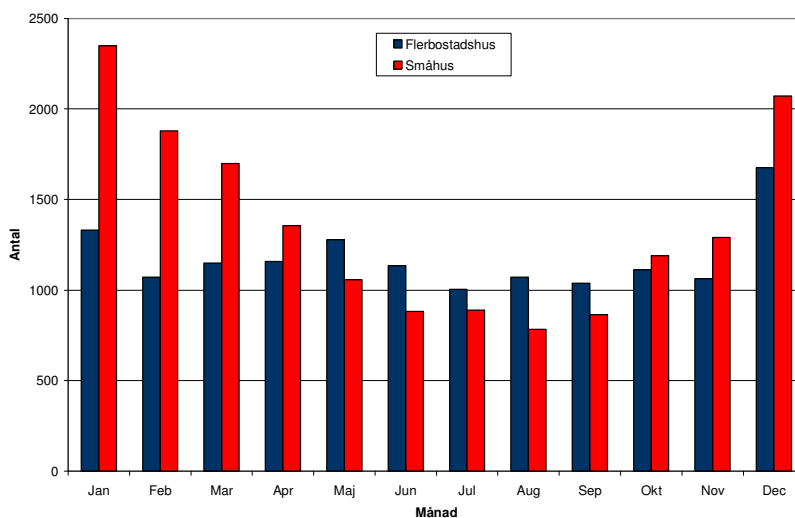

Diagram 5a. Bränder i flerbostadshus visar en relativt jämn fördelning över året, med undantag för december. För småhus är antalet bränder avsevärt högre under de kalla månaderna.

Eldstads-/uppvärmningsrelaterade bränder per månad, småhus. 2005-2009

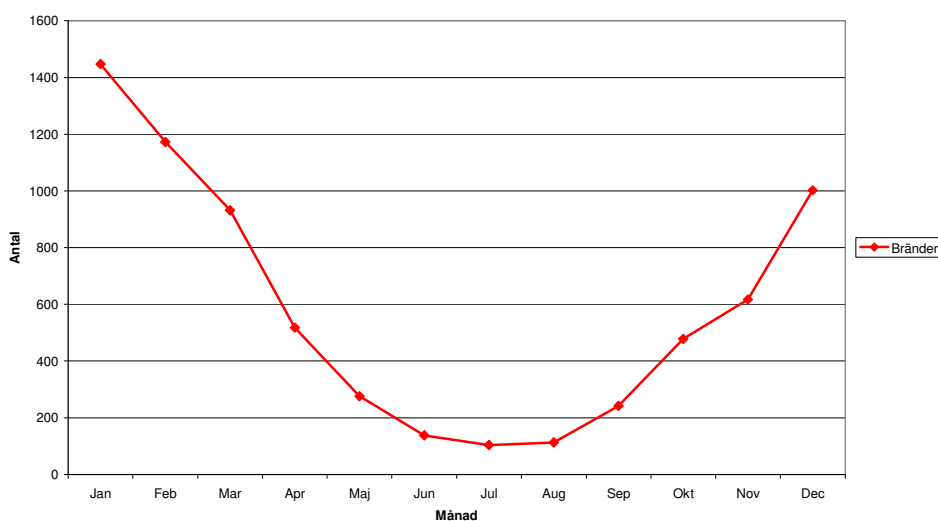

Diagram 5b. Mönstret förstärks om man bara ser till bränder orsakade av eldstäder och uppvärmningsanordningar i småhus. Siffrorna under vintermånaderna är avsevärt högre än under andra delar av året.

Döda och skadade vid bränder

I nedanstående diagram redovisas data kring dödsbränder samt döda och skadade vid bränder.

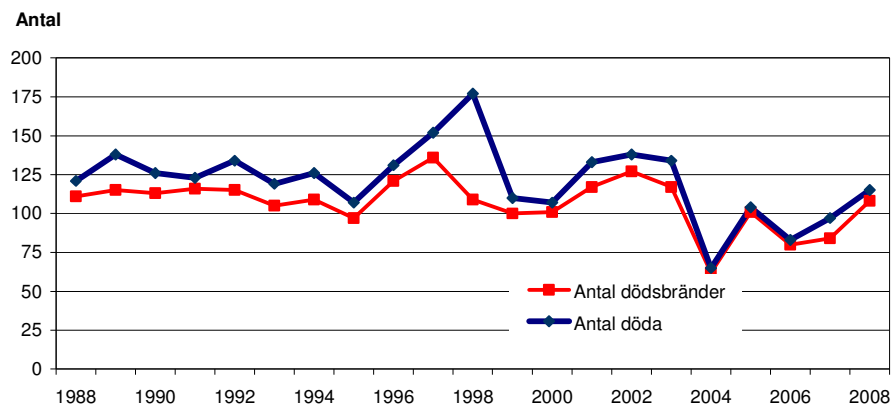

Diagram 6. Antalet omkomna vid brand varierar år från år, under perioden 1988-2008 ovan är medelvärdet cirka 121 personer. År 2009 är det preliminära antalet omkomna 121 personer (den 17 september 2010).

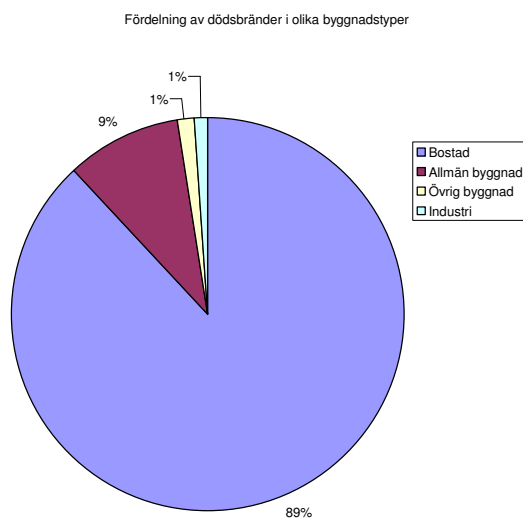

Diagram 7a. De flesta dödsbränder inträffar i byggnader. Nästan 90 % av alla dödsbränder i byggnader inträffar i bostäder. Perioden omfattar 1999-2008.

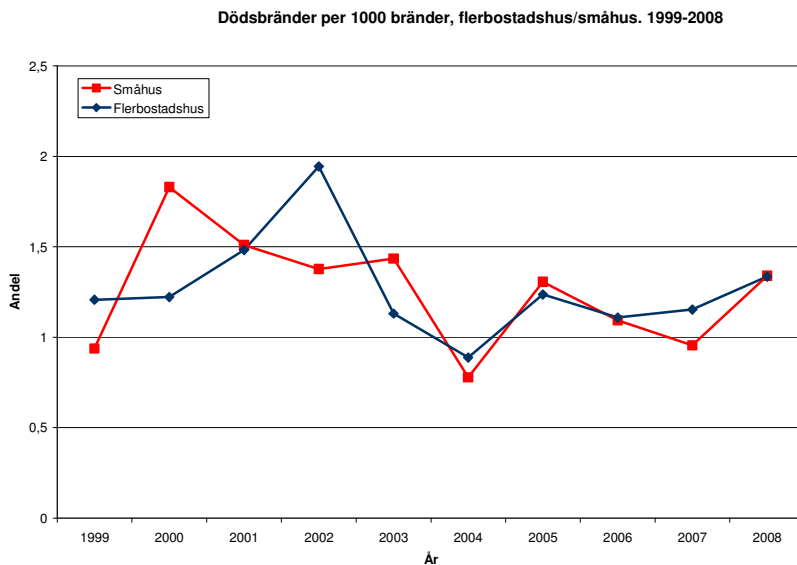

Diagram 7b. Diagrammet visar andelen dödsbränder per 1000 bränder i flerbostadshus respektive småhus. År 2008 är drygt 1,3 % av bränderna i respektive bostadstyp en dödsbrand.

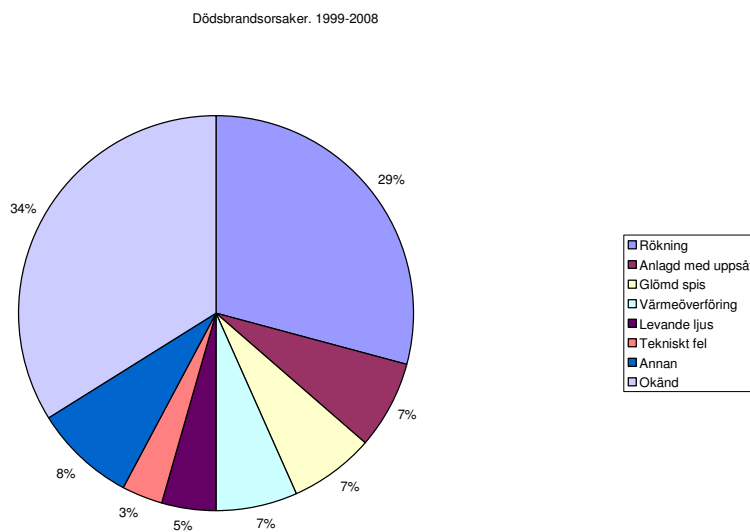

Diagram 7c. Diagrammet visar fördelningen av de vanligaste brandorsakerna vid dödsbränder. Den vanligaste kända brandorsaken vid dödsbrand är rökning, cirka 29 %.

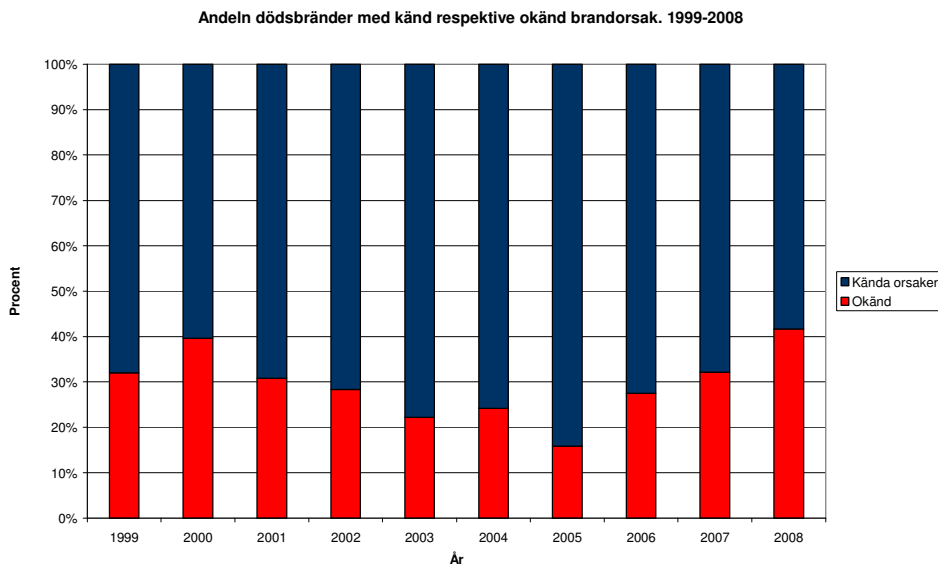

Diagram 7d. Andelen dödsbränder där orsaken är okänd är hög och har ökat de senaste åren.

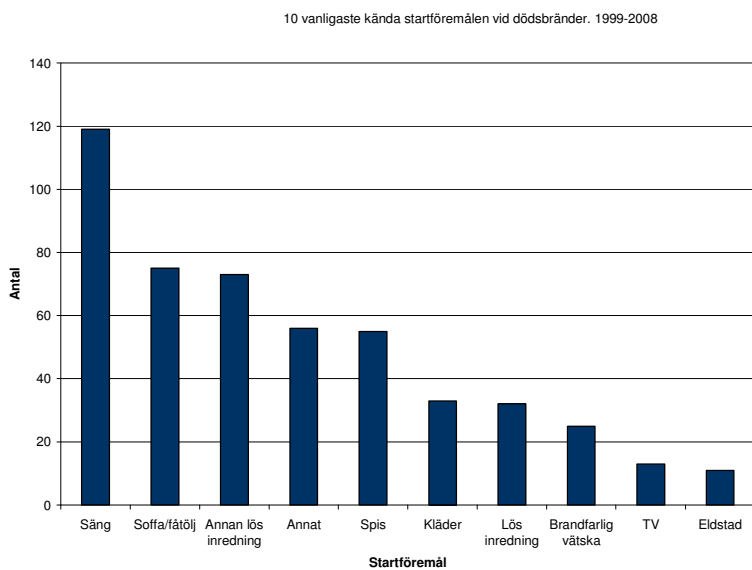

Diagram 7e. Diagrammet visar en fördelning över de 10 vanligaste kända startföremålen vid dödsbrand. Nästan hälften av alla kända startföremål utgörs av lös inredning.

Datum
2010-09-28

Diariernr
2009-14343

Brandvarnarförekomst, vid dödsbrand i bostäder. 1999-2008

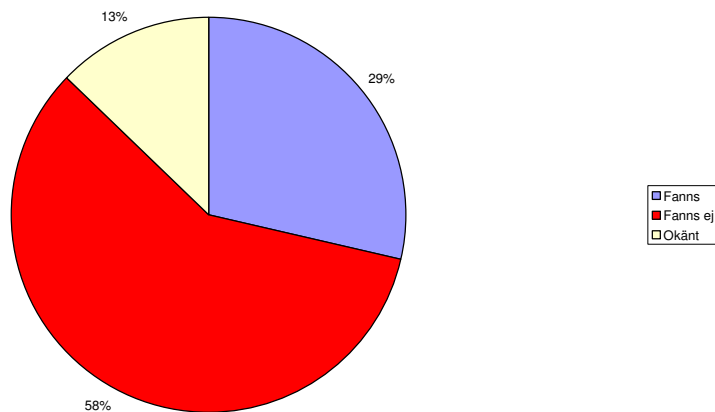

Diagram 8. Vid en majoritet av dödsbränderna i bostadsmiljön saknas en fungerande brandvarnare.

Omkomna vid bränder fördelat på åldersgrupper. 1999-2008

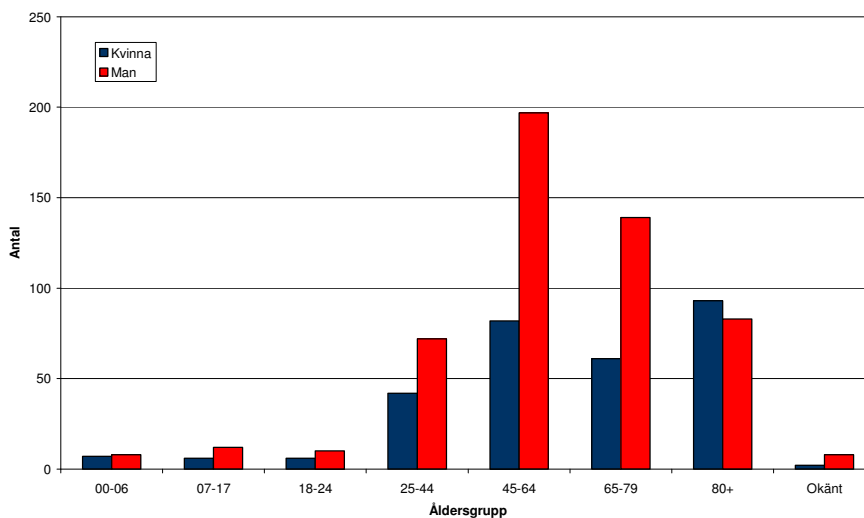

Diagram 9a. Omkomna vid bränder fördelat på åldersgrupper och kön. I åldersgrupperna 25-79 år är antalet omkomna män mer än dubbelt så högt som antalet omkomna kvinnor.

Omkomna vid bränder fördelat på åldersgrupp och kön, per miljoner
invånare. 1999-2008

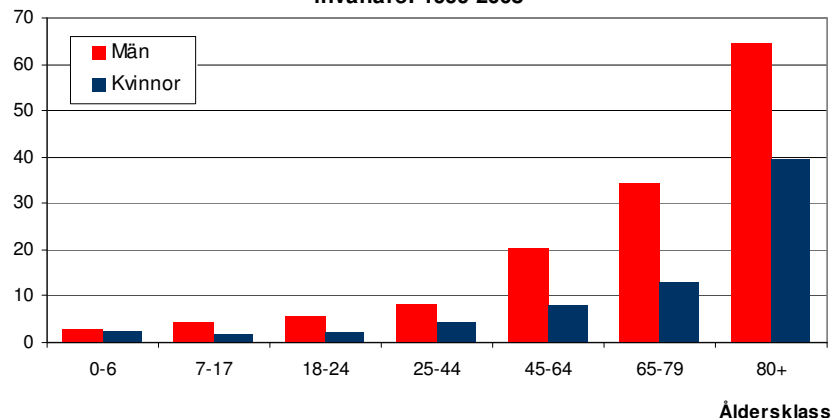

Diagram 9b. Omkomna vid bränder fördelat på åldersgrupp och kön, per miljoner invånare i åldersgruppen. Diagrammet visar en ökad risk med stigande ålder.

Omkomna vid bränder i boendemiljö (olyckor), med alkohol i kroppen, per kön och åldersgrupp
1999-2007

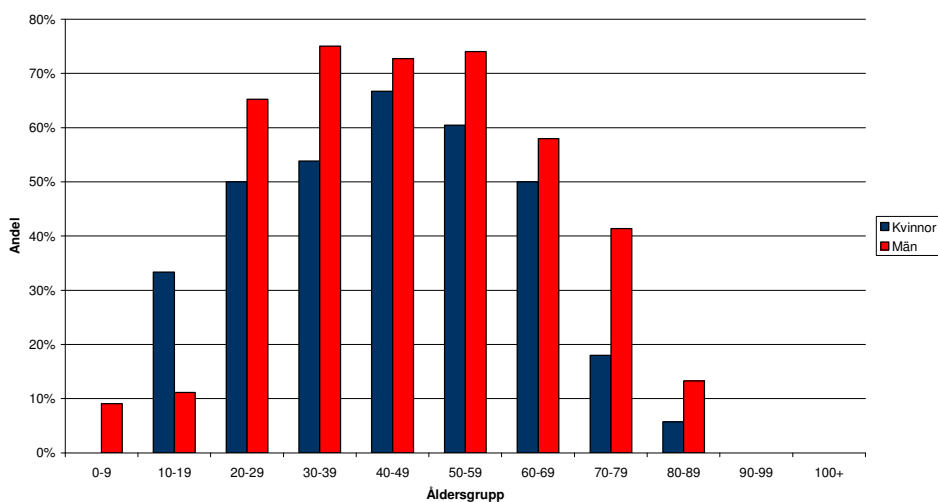

Diagram 10a. Bland män i åldersgrupperna 20-59 år har mellan 65 och 74 % varit påverkade av alkohol. För kvinnor är motsvarande siffror mellan 50 och 67 %.

Andel omkomna som är ensamstående fördelat på kön och åldersgrupp 1999-2006

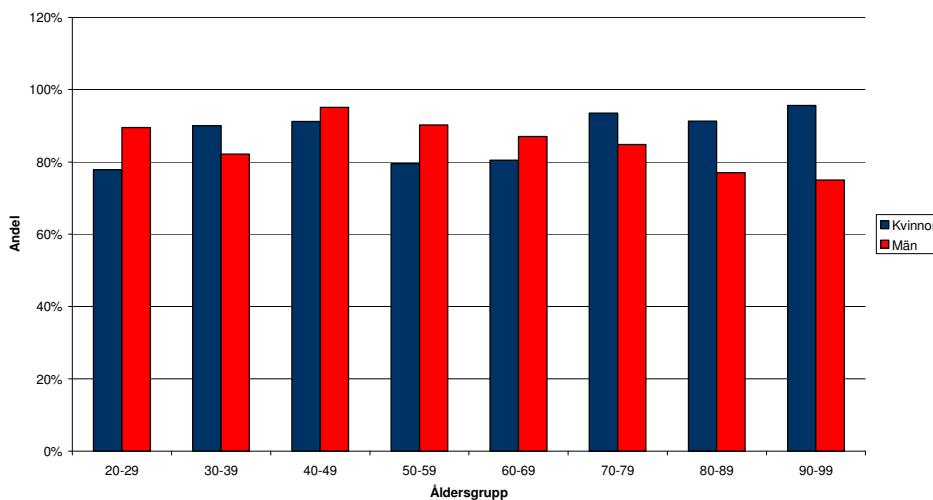

Diagram 10b. Andel omkomna som är ensamstående fördelat på kön och åldersgrupp. Majoriteten av omkomna i alla åldersgrupper är ensamstående.

Antal svårt skadade

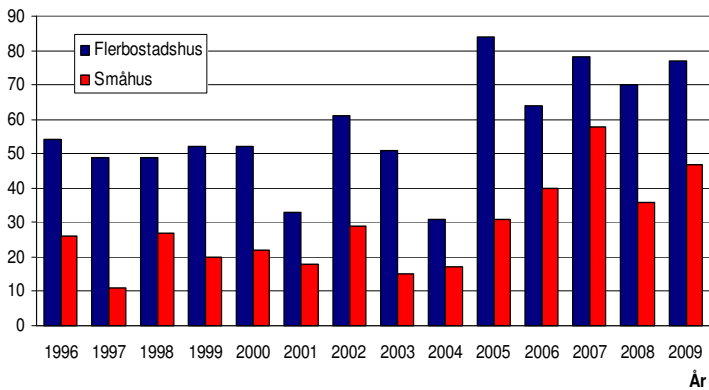

Diagram 11a. Antal svårt skadade vid bostadsbränder, 1996-2009

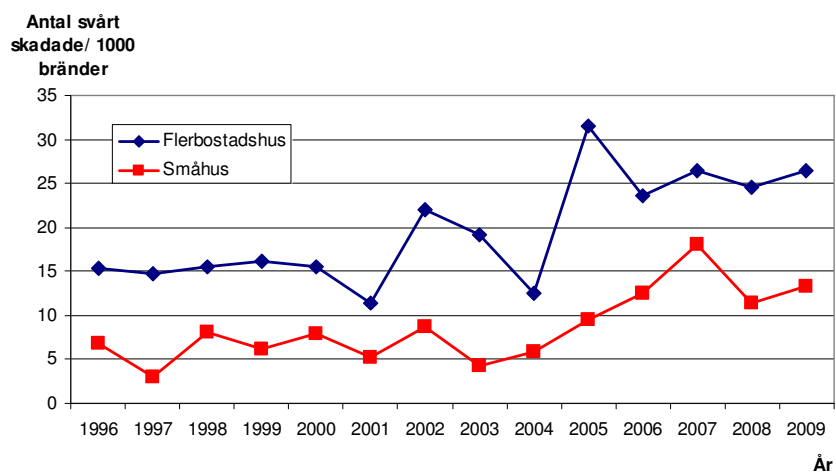

Diagram 11b. Antal svårt skadade vid bostadsbränder per 1000 bostadsbränder, 1996-2009

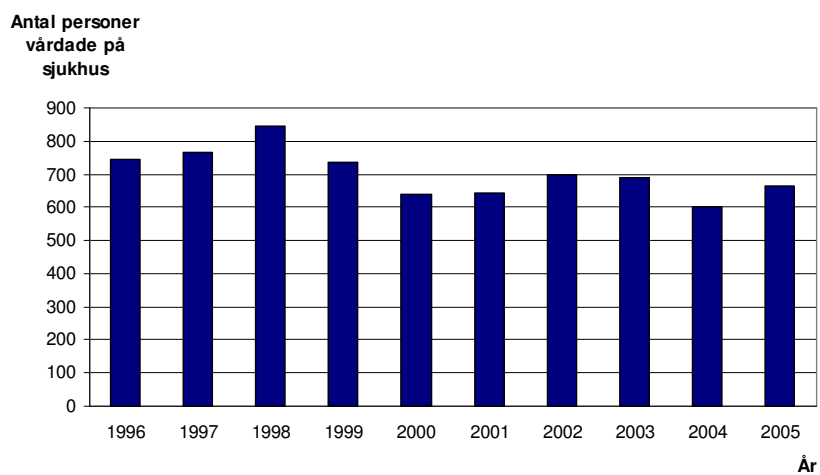

Diagram 12. Antal vårdade på sjukhus till följd av rök och öppen eld, 1996-2005. Källa: Patientregistret, Socialstyrelsen